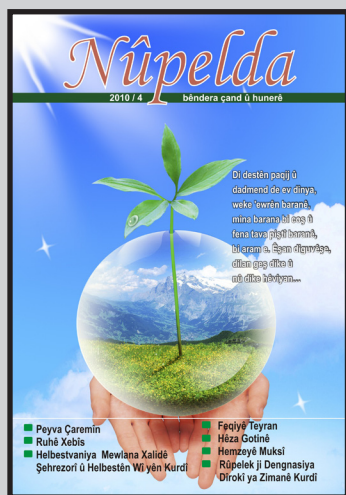

Kovara Sênehane

Hejmar-4
Havîn- 2010

Xwedî û Berpirsîyarê Nivîsaran

Ercan Yıldırım

Edîtor

M. Zahir Ertekin

Lijneya Weşanê

Ebdulhadi Botî
Seyfeddin Aykaç
Zefer Acar

Mîzanpaj

Erdal Yıldız

Web & e- mail

www.nupelda.net
kovaranupelda@gmail.com

Tlf/Fax

Tel: 0432 215 80 60

Navnîşan

Hastane Cad. Donat İş Merkezi
Giriş Kat No:6 Beşyol VAN

Çapxane

Vameda Ofset San.Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0432 215 80 60 VAN
www.vameda.com.tr

Biha : 3 TL

Nimroya Hesabê PTT'ê
Selahattin DEMİR
6069501

- Nivîsên tîn şandin nayên vegerandin.
- Her nivîskar berpirsîyarê nivîsa xwe ye.
- Lijneya weşanê, di nîvasan de dikare serrastkirin û guherîna çêbike.

NAVEROK

Peyva Çaremîn	3
Ruhê Xebîs	5
Bilbil	8
Helbestvaniya Mewlana Xalidê Şehrezorî û	
Helbestên Wî yên Kurdî	10
Rûpelek Ji Dengnasiya Dîrokî Ya Zimanê Kurdî	14
Feqiyê Teyran Kî Ye?	17
Propagandeya Mêjîrêş	21
Hêza Gotinê	23
Lorîheyîv	25
Di Esaretê De Destana Qehremaniyê	26
ji pîvanên vejînê-8	27
Ca'ferê Teyar (r.x.l)	28
ji pîvanên vejînê-9	29
Şehnameya Kurdî: Mem û Zîn	30
Hemzeyê Miksî	33
Kelha Yezdan	38
Dîmenek Ji Remezanên Zarokatiya Min	39
Xewnek û Derdek	40
ji pîvanên vejînê-10	41
Kurmê Hevrîşimê	42
Li Rojhilata Nêz Di Dewra Eyyûbiyan De Belavbûna Şaftiyê	44
Bêjeya Tavê	45
Xeber dan	46
Nexweş(î)	47
Ji Biwêjên Serhedê	48

Ji Edîtor

Di destên paqij û dadmend de ev dinya; weke 'ewrên baranê, mîna barana bi coş û fena tava piştî baranê, bi aram e. Êşan diguvêşe, dilan geş dike û nû dike hêviyan... Lê dibe ku ev, ji pêşniyazê wêdatir neçe. Lewra daxwazên ku ji dilan derdikevin, pir caran mirovan şa bike jî, jiyan mirovan bi rasteqînên ku di hundirê xwe de dihevin, rû bi rû dihele. Dîsa jî divê mirov bi pêşniyazan dest bi xîretê bike û ji bo cîhanê geş ya mirovahî, bixebite. Lewra ev dinya di destê mirovahiyê de roj bi roj sar dibe, dihele û kêr dibe. Belê, ev rastî li hemberî me ye û em li ser ruyê 'erdê di jiyaneke de ne.

Hewl û xebatên çandî ji bo ronîkirina pêşeroja gelan e. Çawa ku ziman/lîsan ni'metek e, wisa jî bi wî ezmanî gotin û axaftin jî ni'meteka mezin e, ji bo me însanan. Lewra axaftin para mirovahiyê ye. Ehmedê Xanî vê rasteqînê wiha tîne ziman:

Ku fesa'het û beyan daye lîsan

Lîsan (ji) daye însan

Her wiha nivîs û karên di vî warî de jî, çandî ne û ji bo pêşvebirina çanda gelan e. Weke ku perwerdehî di xizmeta mirovahiyê de ye -lazim e ku tê da be-, xebatên çandî jî di xizmeta mirovahiyê de ne -lazim e ku tê da bin-. Divê ji bo kamranî û şadimaniya mirovahiyê edebiyat, roman, rojname, radyo, suhbet, helbest, çîrok û hwd. hewl bidin.

Her kes/milet, (ji aliyekî/li texma xwe) ku di vê gonaxê de xwedî hêzeke mezin be, wê dinya seranserê tekeve nêv şadî û bextewariyê. Belkî wê çaxê *el-medînetul fadila* ya xewna farabî wê ji xewnîtiyê derkeve û bibe *ed-dunya ul fadila*.

Îcar, em dizanin hemû tiştên ku li vê dinê tene bikaranîn an diqewimin, -weke, qelem, gotin, rojname, her cûre teknoloji û hwd.- bi du alîyan e. Aliyekî wan çê ye û di destê insanên baş de ne. Yanî baş

û qenciya mirovahiyê dixwazin; aliyê din jî di emrê xerabî û xerakirina dinyayê de ne. Ev rasteqîn, ji roja afirandina mirovahiyê dest pê dike heta roja îro wisa ye. Wisa têxuya ku wê ji îro û pê ve jî wisa be. Wê, hinek destê xwe bavêjin xerabiyê, hinek dest jî, wê wan destên qirêj ji nebaşiyê bişon û bi dûr xin, qe nebe wê di vê riyê de, di xîret û hewlê de bin. Ev têkoşînek e; her didome; wê heta roja qiyametê jî bi vî awayî bidome. Lewra kes nabêje mastê min tirş e.

Tiştêkî din jî heye, yên ku berjewendiyên xwe datînin ber xwe, nikarin ji bo mirovahiyê axekê biko- lin, nikarin tayekî/tovekê biçînin, gulekê avdin. Yên ku bextewariya wan bi berjewendiyên wan ve girêdayî ne nikarin û mafê wan jî nîne ku di qada mirovahî û kamraniya mirovahiyê de tiştêkî bibêjin an di vî warî de qala tiştên baş bikin. Halevku ev dinya li hêviya wan kesên ku ne tenê dest ji berjewendiyên xwe berdane, ne. Li benda wan kesan e ku ew, di xizmeta mirovahiyê de xweşbûyiyê dijîn; bi başbûna mirovan baş dibin, bi kenê wan dilşa dibin, bi giriyên wan hêstiran dibarînin û bi tenduristiya wan, nexweşiyên xwe ji bîr dikin. Belê, kesên wilo bidilûcan, dikarin ji bo pêşeroja gelên xwe tiştên baş bibêjin û gotin jî mafê wan e.

Îcar em jî di vê têkoşînê de li aliyekî disekinin/ xwe li aliyekî dihesibînin. Ji xwe ne pêkan e ku meriv li aliyekî nesekine. Lewra meriv yan dilxwaz e ji bo başiyê yan jî dilnexwaz e... Welhasil em jî dixwazin bi zimanê pênuşa xwe, bi zimanê dayika xwe avekê bikişînin ser çanda xwe û xizmetekê ji çand û hunera xwe re bikin. Ji destê me jî ev tê.

Nûpelda bi van fikr û ramanan meşa xwe didomîne. Em bi van pêşniyaz û hest/dilînan hêjmara xwe ya çaremîn pêşkêşî we dikin. Heta hêjmareke din bimînin di xêr û xweşiyê de.

M. Zahir ERTEKÎN

Peyva Çaremîn*

Beddîuzzeman Se'îdê Nûrsî

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

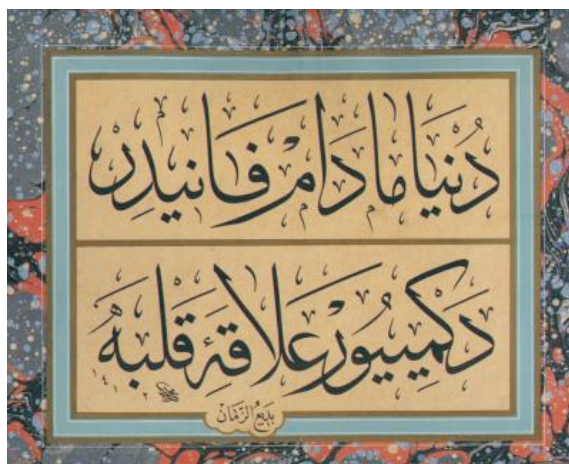
¹ الصَّلَاةُ عِمَادُ الدِّينِ

Nimêj, çiqas tiştêkî qiyetdar û girîng e, him çiqas bi mesrefekî erzane û hindik têt bidestxistin... Him mirovê bê nimêj, çiqas dîwane û ziyandar e, ger tu divê di dereceya “du caran du, çar dîkî” de, bê şik bifehmînî, li vê çîrokeya bi temsîlî binihêr û bibîn.

Zemanekî xwedîhukmekî mezin, du xulamên xwe, ji bo tê de niştêcîh bin, şandin zevîngeheke xwe ya taybetî û sipehî ku bi rêya du mehan dîr bû. Ji her yekî ra, bîstûçar zêr da. Û fermana wan kir ku: “Bi evan diravan (pere) him mesrefê rê û bilêta xwe bikin, him jî hin tiştên pêwîst yên ji bo niştîxaneyê xwe ya li wê derê, pê bikirrin. Di dûrahiya rojekê de rawestgehek heye. Him ‘erebe, him keştî (gemî), him şîmendûfer, him balafir lê he-nin. Li gorî destmayeyê, lê tê siwarbûn.”

Herdu xulam, piştî vê ders girtinê, bi rê ketin. Ji wan yek bextiyar bû ku, hetta rawestgehê hindik dirav xerc kir; lê di nêv wê mesrefa hindik da, bazîrganî û xebatek baş, ku li xweşîya Serwerê ewî dihere, bi dest xwe xist; destmayeya wî, ji yekî derket hezarî.

Lê xizmetkarê din, çirra ku bedbext û serserî bû, heta gîhaşt rawestgehê, bîstûsê zêrên xwe ji dest derxist; li xumar û mumarê da û wînda kir; zêrekî wî bi tenê ma. Hevalê wî jê re got ku: “Lo malxirab, vî yek zêrê xwe, di bilêtekî bide. Da ku tu, di vê

rêya dîr da peyatî û birçî nemînî. Him serwerê me kerîm û comerd e, belkî were dilovaniyê, qusûrê ku te kiriye, bibexşîne. Dê te jî li balafirê suwarkin. Di rojekî da, dê em bigehin warê niştêcîhiya xwe. Û ger ne wiha be, tu mecbûrê çûyîna du meh rêya di nava berriyê da birçî û peyatî û bi tenê, dibî.”

Gelo ev mirovê hanê, ku bi eynatiyê bigere û wî zêrê xwe yî mayî, di bilêteke wekî mifteya gencînekê nede û ji bo tahmildan û lezzetek borînde, xercî kêfdariyê ke, bêhişî û ziyankarî û bedbextiya ewî, mirovê ji hiş bi tevahî bêpar mayî jî, ma gelo nafehmîne?

Nexwe, lo mirovê bê nimêj! Û lê nefsa min a hezkerê nimêjê! Ew xwedîhukmê di çîrokê da, Xwedanê me û Afirandêrê me ye. Ew herdu xulamên rêwî jî, yê ewil mirovên oldar in ku nimêja xwe bi xwestinî dîkin; ewê din, mirovên xwejbîr û bînimêj in. Ew bîstûçar zêr jî, bîstûçar sa’et temenê ku di her rojê de nin. Ew zevîngeha taybetî jî, behîşt e. Ew rawestgeh jî, gor e. Ew geşt jî, rêwîtiya mirov e, ya ku diçit tîrbê û vejîne û bêdawiyê. Bi qiyasa pêkanîna şolan û bi dereceya hêza teqwayê, ew rêya dîr û dirêj, tê derbaskirin. Hinek ji teqwadaran, wekî

¹ “Nimêj stûna ol e”. Ev hedîsa hanê, di gellek kitêbên meqbûl da heye. Mesela, *Musnedul Firdaws*, hêjmar: 9795.

birûskê, rêya hezar salan di rojekê de dibu-
hurin. Qur'ana binavûdeng, bi du ayetên
xwe, îşêreta vê rasteqînê diket. Ew bilêta jî,
nimêj e. Sa'etek tenê, digel destnimêjê, ji bo
pênc wext nimêjê, qîm dike. Gelo kesê ku
bîstûsê sa'etên xwe, li vê jiyana dinya hanê
ya kinik biserfîne û sa'etek xwe bi tenê, ji
bo wê jiyana bêdawiya dirêj naserifîne, çi-
qas ziyar dike û çiqas li nefsa xwe tahdeyê
dike û çiqas li dijî aqil hereket dike?.. Mese-
la, çawa mirovek di qumarek piyanxoyê da,
ku hezar mirov beşdarî kiribin, lîstina li ser
nîvê malê xwe, jê re, baqilî wereqebûlkinin,
-halşanku gumana qezenckirinê, ji hezaran
yek e- paşê, ji bîstûçaran yekî malê xwe,
nede xezîneyekê ku qezenciya ewî ji sed
gumanan bi nodûnehan rastbûyî bit, çiqasa
li dijî aqil û hîkmet tevdigere û çi derece ji
aqil bi dûr dikeve, yê ku xwe hişyar û aqil-
mend dihesibîne, ma gelo dê nefehmîne?

A rast ev e ku: Di nêv nimêjê da, ji giyan
û dîl û aqil ra aramiyek mezin heye. Him
ji bedena mirov ra jî, ne şolekî ewqas gi-
ran e. Him mirovê nimêjkar, şolên wiya yê
mubahên dunyewî jî, bi niyetek pak, dikevin
hukmê perestîşiyê. Bi vî awayê hanê, hemî
destmayeya temenê xwe dikare ji axiretê ra
bike mal. Di aliyekî de jî temenê xwe ê çûyî
yê nemayî, hermayî dike.

Werger: Abdulkadir Badıllı
Tîpveguhezêr: Aqîl Mihacir

* Ev nivîs, ji pirtûka 'Peyivên Biçûk' hatiye wergirtin.
Pirtûk, ji teref Abdulkadir Badıllı hatiye wergeran-
dîn û ji alî weşanxaneyê Envarê, di sala 1991'an da,
li Stenbolê hatiye weşandin. Di nivîsê de hinek bêje
û hevok, ji teref me hatine serrastkirin. (A. Mihacir)

XEZALE

xezale
çim siyaye
koyanê ma de gêrena
dormeleya ey girewte
bi verg û bi çeql
remena
la kura şêra?

xezale
kêneka kurde
kişiyay sêkura bêkese
bi sîleha zordestî
her lete yewna ca de
dayîke bermena:
"ceylan kerd parçe parçe"

xezale
fek şîrine
mehsuma bêguna
pawena rojê mahşerî
bi bedeno parçe biyaye
ko bi persiyo ti ra:
"kam suc ra kişiyaya?"

xezale
Qurano eleqnaye
namûs û şerme
hewarê şarê ma
tersê duşmenî
bi wehşet û bi zillet
padûsa tarîxî ra

Bîlal Zîlan

Ruhê Xebîs¹

Ahmed Said Pakyûrek

Werger: Zafer Berdestî

Di halê hazir de gava ku meşa civakê hatibû te`rîfkirin hatibû gotin ku: “Ev însanên saf yê derûniya wan û cihana wan ya me`newî evqas tevlihev e û evqas ketine teleya şebekeyên xerab yê derve û hundir, di van şert û mercan de bi yekahengî dîtina rotayên xwe yê jiyânî yê van însanan gelekî zor e.”

Bi vê danasînê, dîmena falincî a rewşa mewcûd bi têra xwe hatibû te`rîfkirin an nehatibû nizanim.

Lê ez tiştekî dizanim ku, ew jî wekî millet em, bi tevahî, jêderketina me ya jî muteherikiya bîzzat û ev çend sedsal in bilwese mutetherikbûna me ye.

Ji ber vê yekê jî di tomargeha jiyânî ya çarçova wî yê din danîne de em bûne kobayek, lê haya kesî pê tune.

Ev çend wext in di qadê de yê li pêş gladyatoran hatine avêtin, em in; yê ku bûne xurê şêran jî, însanên me ne. Nizanim vî halê ku bi sedsalan e bi vê mînwale dom kiriye, ji me çen kesan îdraq kiriye?

Ruhê xebîs, li warê xwe pif dike, em li vir dilîzin. Em bedenên xwe bi neynokên xwe birîn dikin, nîrx û dewlemendiyên xwe, em bi xwe pêşkêşî kesên din dikin.

Ew ruhê xebîs, me ji fikirandina daneyên me dike, bi rastiyên xwe ve me dide fikirandin, ev çend wext in bi fikrên ku yê me ne, me dixapîne, bi fikr û nêzîkbûnên xwe ve me bi ger dixê.

Wî ruhê xebîs ku vaye wanî kir û em kirin rewşa

¹ Ev nivîs, di kovara Şamramê de, di jimara heştêmin de bi tirkî hatibû weşandin.

meczûbekî; dûv re jî, zûdav da ye ku bi tevahî em wek gelekî, nîva xewn û xeyalên ku nîşanî me dide em dibînin, tiştên ku ewa li gor xwe li ser difikire, em bê sedem û bê pirs hizir dikin.

Bi ketina vî halî re jî, mixabin em ji nîrxên xwe yê rastîn û stratejîk re kor, ker û gêj dibin, ji hilweşandina nîrxên sedsalan yê ku ‘aîdê me ne û xebatên texrîbî yê wekî talankirina dewlemendiyên me yê beşerî, aborî me`newî û exlaqî re, em bidil dibin û em dikevin rewşeke wisa ku di vê xebata menfûr de gotin û pratîkê ji tu kesî re nahêlin.

Ruhê xebîs, li warê xwe pif dike, em li vir dilîzin. Em bedenên xwe bi neynokên xwe birîn dikin, nîrxên û dewlemendiyên xwe, em bi xwe pêşkêşî kesên din dikin.

Bi vê ketinê ve helwest, rewş û exlaqên me, ji ber ku di me de cazîbeyekê nabînin, xwe ji kaş û hevrazên me yê ferdî û civakî yeko yeko vedikşînin.

Divê mirov ji kesên ku bexta millet di destên xwe de digirin bipirse: Ji vê ruhê xebîs ê ku me ser serî li`erdê (zemîn) daye û bi salan e nigên me şemî-tandiye, heta niha kî/ê û kîjan dinya çi fêde dîtiye ku ji vir pê de em bibînin?

Li cem xwe em fikrên xwe wekî fikrên musbet û kirinên xwe wekî kirinên erênî bibînin jî ev musbetbûn ji me re, li ser navê me bi qasî zerreyê misqal fêdekî îfade nake û herwiha her zêdek, bi musbetbûna xwe ve ji derve re û ên din re tê nivîsîn.

Di vê ma`neyê de, bi destê me be jî, hemû serkeftinên ku bi dest ketine wê bi yê din re wate-

dar bin; Ew ê ji bo însanên me, herêma me, welatê me û peywira me tu ma'neyên erênî îfade neke, tu berhevkiyên erênî wê dernexe holê.

Li dijî vê, bi hemû kirinên me ve em, di nezera nîfşên di dîrokê de û yên di pêşerojê de dibin ketiyên xerab, dibe ku em dibin bavûkalên jêşermkirî.

Lewre bi pêzanîn û berhevkiyên xwe ve, çima ku em bi tesbîten xwe ve tevnagerin, her çi qas em "niyetpak" bin jî ji ber ku niyeta ruhê xebîs ê beralîkêr ne pak e, li pey me de, di peyhatiyên me de, li dijî me wê bi hezaran xeyalşikestin û herdem nêrînên binefret derkevin holê.

Ya hatiye kirin xeletiyê giran, a tê kirin ji wê girantir û ya ku wê were kirin jî ji hemûyan xerabtir e...

Sibe, ji ber semereyên/berên bi stirî yên kiryarên me bûne sedem, li pêşiya neslê pak yê pêşerojê em li çokên xwe din jî, ev nalîn û poşmanî wê bi kêr neyê û li rûqalê/pêş dîrokê bi navê bimazeretbûnê wê tu wateyê hilnigire.

Bi qasî demekê ku qaşo bi kêr xuya dike û di demeke dirêj de rezalet û întîxarbûna wî teqez e û bi qasî firehbûna temenê mirovahiyê tije mînak e zîhniyeta "hemû ji min re!" a bi israr hatiye kirin heta niha çi bi dest ket?

Em vê, çi ji hêla ferdî ve, çi ji hêla civakê ve, çi jî ji hêla netewe û komên neteweyan ve bidin pêş çavan, encam wê neguhere.

Di civaka me de, nêrînên wiha, li qonaxekê şûn de, bêkêrbûna wan, çi heyf e ku, ne di serî de ne jî niha rasterast tê hesabkirin!

Ev rewş, wekî ku gelekî dilê ehlê hemiyet dax dike, bi ciddiyane dide fikirandin jî. Bi vî awayî jî, bi vê ma'neyê xebatên di vê newalê de û pêdiviya bi baldarî û bi hûrkari kirina wan bi hezaran lewheyên 'îbretê yên dîrokê, nîşanî me didin.

Di xweseriyê de cîhana nuh, di gelemperiyê de sermayedarên qapîtalîst yên rojava yên xweparez û çavbirçî, siyasî û leşkeriyên dewletên ku li ser erdnigariya li gora dilê wan in, dixwazin di riya berjewendiyên xwe de bi rê bikin.

Ev çil pêncî salên dawiyê ne dozaja birêxistinê ewqas zêde bû ku, heta di erdnigariyên wan de jî, li hemberî wan bertek û berxwedanên çî bi lebat û çî jî bi tebat tên dîtin.

Saziyên ku bi van ve girêdayî nin, gava dikevin nav aboriya dewletekê, ne di demeke zêde dirêj de, wana digrin bin kontrola xwe, di maweyeke kurt an jî dirêj de vedinêrin û bi rê dîkin.

Saziyên rêvebirinê yên van dewletanan, bi vê rewşa xwe ya qels û aboriya xwe ya bêhêz ve nikarin bi van re têbikoşin. Di nav pêvajoyê de, saziyên taybet ên herêmî, bi texmîneke herî xweşbîn, mecbûr bimînin ku bibin firoşkarên xwecih yên sermayedarên global yên xwe parêz.

Li gor gotinên pisporên vê mijarê, di şiklê mayînê ku ne di kontrolê de ne, ne di bin kontrola cîhana nuh de, ez dibêjim nîzika 1-2 trîlyon dolar hene.

Ev pereyên ku di destê sermayedaran de ne, bi qin`eta min, li ser rûyê dinê li hember dewletên berxwedêr yên dijî sermayedêrên çavbirçî û xwe parêz yên rojavayî re, wekî bivireke tûj ya cellêd, hema dikare were bikaranîn.

Eger ji vê zawiye yê li bûyeran were nêrîn gava însanên welatên xizan bertekên xwe li dijî bandora neyinî ya van xwedîkapîtalên cîhanî nîşan didin, bi rehetî û zelalî tê dîtin ku sermayedar, ji dêvla çend quruşan van dewletên xizan ê berde ser wan însanan û wan bêdeng bike.

Ev dewletên xizan yên bi vê şeweyê însanên xwe yên bertekdarên sermayedaran in bêdeng dîkin, çî di ferqê de bin çî nebin xwe hîn hinek din dixin nav diranên sermayedaran.

Evan sermayedarên cîhanî yên çavbirçî, her dem destdirêjiya pîrsgirêkên sergirtî yan jî neçareserkirî yên dewletên bihêz yên erdnigariya me dîkin.

Piştî vê destdirêjiyê, bi deshilatdariya ku dewletê bi rê ve dibe re, ew deshilatdariya ku dixwaze vê pîrsgirêkê bi riyeke din çareser bike û yên ji vê ne memnûn in re dide lihevda û bi vî awayî wê dewletê ji hêz dixê.

Piştî wê jî destê alîkariyê bi gotineke din “çenxêlê” dirêj dike. Wê dewletê dike deyndarê xwe. Ew dewleta hanê, vê alîkariya niyetxerab nas neke, nizanibe, guh nede şertên objektîf yên bi zorî, êdî ew ketiye kemînê.

Encam: Bi her hêlê ve felçbûyineke tirsnakî.

Yekane riya neketina vê kemînê, li jêr ber bi jor, bi zûtirî bi serwextkirina hemû pêkhatên civakê kes bi kes, bi vî awayî jî di demeke kurt de pêkanîna civakeke ji kesên bi şî ûr pêk tê ye.

Di nêv welêt de çiqas pirsgrîrêkên ji sûyê îstîmalê re vekirî ne hebin, divê bi awakî `adîlane (dadmendî) û bi pêşbînî, zûtirî werin çareserkirin.

Pola ekonomîst û stratejîst a civakekê ya ku wê bi vê mentiqê tevbigere, divê razemeniyên xwe, bi projeyên xwe, yên ku wana mecbûrî kesî neke, çêke.

Lêbelê bila ev nirxa, di wateya ji hemû cîhanê re derîgirtin, neyê fehmkirin.

Dijberîkirina li sermayeya derve re ya ku dikare were kontrolkirin û pêşîlgirtin û dijberîkirina li hatina exlaqên qenc ji ferd û civakê re, helbet karekî bêhişî ye.

Di rewşa nuha de erdnigariya ku enerjîya cîhanê ya ku îhtîyaç pê dibe dihevwîne, warê dewletên misilman in.

Pêşîlgirtina hişmendiya hemdemî, astengkiri-na serastkirina rewşa nifşên nuha û yên pêşerojê, rawestandîna îfakirina peywîrên ku dirokê li stuyê wan bar kiriye, nehîştina pêkanîna berpirsiyên li ser milên wan yên derawayên wan yên jeopolîtîk yên van dewlet an jî netewên van dewletan ji bo ku pêşî lê were girtin ev nîv sedsal e ku ji aliyê ruhên xebîs ve kunêrên mezin li pêş çavên wan hatine danîn.

Ev nexweşiyên hanê li aliyekî cîhana me ya mexdûr û mezlûm, ya ku welatê me jî di nav de ye, bi xwe re mijûl dike, alîkî jî jêderka vê erdnigariya fireh û bi bereket, ava jiyanê ya wê, dewlemendiyên wê yên binerd û sererd, cîhana sermayedara global a xweparêz bi serhişkî dixê bin garantiya xwe.

Ev gelê me xwedî îstîdadên veşarî ye û di paşerojê de xuyabûna wan îstîdadên, bi awayekî rastîn planên van ruhên xebîs xerakiriye. Lê mixa-

bin, îro, pênc-şêş qeyd bi hev ra li nigên vî gelê me î xelasker xistine.

Hemd ji Xwedê re ku ew mêjiyên mezin yên vê rewşa ku ji sedsalekî zêdetir e dom dike dîtine, hemû fên û fûtên tîn kirin tesbît kirine û ji bo ku koma `egîten bi qeyd û bendan hatine bêlivandin, vejînin, plan û projeyên licîh xêz kirine.

Rihên bilind yên ku dixwazin vî gelî û welatî vejînin, û dixwazin vî millet û welat di cîhanê de were cîhê ku heq dîkin û pratîkên xwe li gor rastiyên xwe, pêk bînin, dizanin ku demwindakirin nîn e û divê ji bêhnên vejînkariyên mêjiyên mezin hilmê bigirin.

Cîh û meqamên wan çî dibin bila bibin, wekî karmendekî agirkujê, li ku derê agir dît divê vemirîne; wekî murebbiyekî xeletiyên ku destê wî digihêjê serast bike; wekî bexçevanekî cîhên ku bi hesreta gulan in re gul, ji dilên ku mihtacî hezkirinê ne re mihebbetê pêşkeş bike û wekî mamosteyekî îdealîst, tiyên `ilm û `irfanê re zanist û tîgihîştîne pêşkêş bikin.

Pêşkeş bikin ku ev mîrxasên xelasker, `egîtiya xwe îdraq bikin! Pêşkeş bikin ku her der wergere gulîstanan! Pêşkeş bikin ku rihên bi hezaran axînan ve muzderîb in şad bin. Pêşkeş bikin ku ev çend serdem in ku qeydên mucerred yên li nigên me hatine girêdan, yeko yeko werin şikandin.

Erê, divê pêşkêş kin ku hemû planên niyetxeraban li serê wan bigerin...

Em bi daxwazeke erênî bibêjin ku maşallê aqilê wan bigihêjin `îz`anê... Nedamet bikin ku belkî îmkanên di destên xwe de pêşkeşî fêdeya mirovahiyê bikin...

Di vê ma`neyê de ruhên berz bi comerdiya mewlana, divê hembêza xwe ji her kesî re veke, û heta ku dikare li hemû dem û zemînan tovên hemiyet, mihebbet, xîret, dîlnizmî, hişyarî û besîretê bireşîne.

Lê wer bike ku, serên berz, bi vê riyê -eger wê neyên rê- divê bêencamkirina planên van ruhên xebîs pêk bînin.

Di vê ma`neyê de bi hezaran slav ji ruhên murebbiyî, baxçevanî, mamosteyî re...

BILBIL

Mehmet Akif Ersoy
Werger: Aqîl Mihacir

-Ji kurê me, Mîr Besrî re-
Ji hemû dinyayê xeyîdî bûm, do êvarê tengezar bûm;
Taliyê, demekê li çolan geryabûm, li gund mabûm.

Dema min xwest e'j bajêr birevim, ji xwe dinê tarî bû
Tarîtiyeke gelek xalî dû ra li newalê geriyabû

Ronahî tune, rêwî tune, deng tune, hemû afirandî bûne lal
Hew yek sirek jî nikane vê noqbûnê bike îxlal

Min bi xeletî mînakê "Mirovatiyê" gumankir rewşa derdorê;
Çi hîcran, çiyûçi, min bîr anî, vegeriyam û hilkişiyam li paşerojê!

Niva ku bîranîn di mêjiyê min de vedije û ser ra werdike,
Di sînga tarîtiyê de qêrînek dipijiqe û hawarê dixwaze,

Wê combûnê, ew wecda sekinî, ji nişkav da wisa coş kir
Ku ji her dera newalê, cîh bi cîh axan dest bi xuşîniyê kir

Çi dengên bi şewat, ya Rebî, demên pêlbipêl bûn;
Mîna Sûra Mehşerê bû, dar û kevir tev bizdiyabûn!

Hevala te, nasên te û bihara te heye ku dipa te;
Ev qîrîna dilşewat çi ye, ey bilbil çi ye derdê te?

Te'l ser wî textê'j zumrud vena, serweriyeke asîmanî damezrand;
Welatê cîhanê tevhev were bînpêkirin jî, yê te nayê gerisandin

Sibe gulîstaneke sip û sor, îro newaleke hip î hişin e,
Di nav de digêrî, mala te şên; dilê şên, gerdûna te şên e

Heke zemînekî bêpayîz bixwaze rihê egît yê te,
Hemû aso, buûdên mutleq hemû dîl in l'hember firîna te.

—Ku tu baskan lêxî- ne qeydekê, tu li ebadan hilnayê;
Jiyana te ji azadan re armanca herî bilind e li cîhanê,

Madem ku wanî ye, seba çi rojên te bi şînan perîşan in?
Di sînga te ya wek dilopikekê de çima derya xuşîn in?

Na, tu ne heqkiriye şînê yî, yê misteheq hew ez im:
Serdem henin ku ronahî çi ye qet nizanin asoyên min!

Payîz digrî li bihara min ji teseliyê bê nesîb im,
Li welatê xwe î esl, îro ez serseriyekî bê mal im

Çi xusran e ku: Ez lawê bêxwîn, bêwefa yê şerqê,
Erdê bav û kalan seranser, bi rojava didim xerqê

Wexta ku welatê SELAHEDDÎNÊ EYYÛBÎya yê FATÎHa,
Fikra min tevlihev bû, di xeyalên min de derbas dibûn niha.

Çi bînpêbûne ku: di mêjiyê OSMÊN de lêkeve naqûs bila
Bisekine bila azan, li fezayan rabe bîranînên cenabê Mewla

Çi kul e ku: Paşerojeke tewrî mezin bibe leylan;
Ew qudretana, ew hêzan bila hilweşin bibin talan!

Bila qubek hilweşiyayî bimîne'j mizgefta YILDIRIM XAN
Bila bi nimerdî were pêlêkirin gora mezin ya ORHAN

Çi saw e ku: Bira kevir bi kevir wergere cîhê yekîtiya dîn
A niha bira di erde re karan bin niva bi mîlyonan hev dîn

Malên hilweşiyayî bila li erde bi şkençe binalin,
Gewdeyên raxistî, bi hezaran, bi sedhezaran hûr bibin;

Bila bigere li herema Îslamê, hemû bîyan
Mafê min e, hişbe bilbil, yê te nine şîvan.

Werger: **Aqîl Mihacir**

Helbestvaniya Mewlana Xalidê Şehrezorî û Helbestên Wî yên Kurdî

‘Ebdulcebar Kavak

Mewlana Xalid (1193/1779–1246/1827)¹ alimekî mezin û mutesewifekî navdar e; di serê sedsala XIX. de, bi nêrîn û xebatên xwe yên pisporî di qada ‘ilm û tesewifê de ji hemdemên xwe cuda dibe.

Herkes dizane û qebul dike ku, Mewlana Xalid him ‘alim û mutesewifekî baş bû, him jî helbestvanekî zana bû. Dîwana wî ya navdar jî delîla vê rastiyê ye. Di dîwana xwe de li ser helbestvaniya xwe wisa dibêje:

*Der soxenperweriyem ‘eyb cuz î nîst ki nîst
Cam der Cam û Buxara û Semerqand û Qamar²*

(Di helbestvanîtiyê de ji xeynê vê (tiştê) qusûr (a min) tune ku cihê (ji dayîkbûna) min Cam, Buxara, Semerqand û Qamar nîne.)

Bi rastî helbestên Mewlana Xalid li ser eşqa Xwedê û evîna pêxemberê Wî ne. Her beytek / malîkek bi çand û exlaqa îslamê xemilandî ye. Her malîkek bi rengekî cuda xwendevanan hestiyar dike. Carna di nav baxên gulên digêrîne, carna jî di nav tarîx û medreseyan Kurdistanê

de... Carna behsa fîqh û rêzimanîyê dike, carna behsa erdnigariya Şehrezûrê dike. Bi vî awayî peyv û ramanên tesewifî bi şeklekî pisporane di nav malîkan de bi cih dike. Minak:

Gulistan sebz û tûtî sebz û xîna sebz der sebzest

Nikîsârâ derîn mehfil kuca zîbed xoş elhanî³

(Bexçe hêşîn, papaxan hêşîn û stran hêşîn di nav hêşinahiyê de ye. Di vê civatê de dengê (stranbêja navdar) Nikîsayê (jî êdî) xweş nayê.)

Ne zîbed mîhrîra ba feyz-î o laf-î cihângirî

Nebaşed çerxira ba qedd-î o îmkan-i hemşanî⁴

(Di gel feyza wê rojê re behsa cihângirî (ya xwe) ne munasîb e. Di gel bejna wê, felekê re îmkana gihiştina mertebeya wî tune.)

Sebeq gûyan-i sabîq ger derîn eyyâm mîbûdend

Be mehfil mînuşustendêş becan behr-î sebeqxanî⁵

(Muderîsên berê eger di vî zemanî de hebûna, ji bo ders xwendinê bi dil û can di vê

¹ Muhammed Emîn Zekî, *Meşahîru'l-Kurd we Kurdîstan*, Çapxana Şivan, Silêmaniye 2005, r. 184, 185.

² Dîwana Mewlana Xalid. 30.

³ Dîwan, 4.

⁴ Dîwan, 5.

⁵ Dîwan, 5.

civatê (a Şah Ebdullah) de runiştana.)

Sefer ender weten kar-î muqîman-î dereş başed

Ber îşan neguzered bî xelwet ender encumen anî⁶

((Ew halê tesewufî ku jê re tê gotin) *Sefer ender veten*, karê (wan) kesên ku li ber deriyê wî disekinin e. Li ser wan (kesan) demekê bê (halê ku jê re tê navkirin) *Xelwet ender encumen* derbas nabe.)

Abdurrehman şîr-î meydan şah-i gerdûncah anki

Ba 'umûm-î şohreteş mîhrest manend-î Suha⁷

(‘Ebdurehman şêrê meydan(a herbê) û şahê (xwedî rutba bilind wekî) felek (e). Ew mirovekî wisa ye ku li hemberê şohreta wî ya belave roj, wekî (stêrka) Suha (yê biçûk) e.)

Mexlesa Mewlana Xalid

Mewlana Xalid di malikên ku bi zimanên Farisî û ‘Erebî nivîsiye de mexlesa “Xalid” bikaraniye. Lêbelê malikên di Kurdî de mexlesa “Nûrî” bi karaniye. Em dixwazin ji bo her mexleseke minakekê bidin:

Xalid ez eşqê tu çi çare koned

Xaliqu’l-erşî bi’l-hewa hekema⁸

(**Xalid** ji (bo ku xilas be ji) eşqê te çi dikare bike, (Lewra) Xaliquê ‘erşê ev eşqa xwestiye.)

Xas Xas çi şiddetê naireyê dûrî

Kerd we gûyi nûre ser ta payê Nuri⁹

(Bi şideta agirê dûrîtiyê (ji te), hemî bedena **Nûrî** veguherand benderêka ku ji serî heta binî şewitî ye.)

Dîwana Mewlana Xalid

Bêguman di nav berhemên Mewlana Xalid de berhema wî ya herî giring dîwana wî ye. Ev dîwan xalên werçerx ên jiyana Mewlana Xalid, bûyer û kesayetiyan giring yên di zemanê wî de di xwe de dicivîne.

6 Dîwan, 5.

7 Dîwan, 76.

8 Dîwan, 38.

9 Dîwan, 90.

Mewlana Xalid wekî edîb û helbestvanên berê qesîde, xezel, mersiye û pesnan di dîwanê de bikaraniye. Dîwana xwe ya xweşik wek Farisî, ‘Erebî û Kurdî bi sê zimanên cuda nivîsiye. Bi vî awayî gi-handina peyama xwe ya tesewîfî ji bo gelên ku van her sê zimanan bikartînin re serkeftî bû.

Dîwana wî bi vî taybetmendîya xwe, ji dîwanên din cuda dibe. Em baş dizanin ku di zemanê Mewlana Xalid de li gor teamulê, berhemên edebî bi zimanê Farisî dihate nivîsandin.

Li aliyekî din Mewlana Xalid dikaribû wek hemdemên xwe tenê bi zimanê Farisî binivîsanda. Lêbelê ji ber ku bo gelê xwe yê Kurd re dilsoz û we-fadar bû, zimanê Kurdî jî di dîwana xwe de bikaranî.

Dîwan, cara ‘ewil di wexta Siltan Abdulmecîd de, di sala 1844an da hate çapkirin.¹⁰ Di sala 1955an de jî li çapxaneyê Fethi Demir de heman çapiya dîwanê hate kirin.

Xebat û Lêkolînên Ku Li Ser Dîwanê Hatine Kirin

1-Li ser dîwana Mewlana Xalid hin xebat û lêkolînên baş hatine kirin. Yek ji wan xebatan berhema Sadrettin Yükselê rehmî ya bi navê “*Mevlana Halid-i Bağdadî’nin Divanı ve Şerhi* ” ye. Ev berhem, di nav weşanên çandî yên Rojnameya Sabahê de di sala 1977an de derketiye û digel beşa ferhengê 458 rûpel e.

2- Berhema Mihindoht Mu’temedî ya bi navê “*Nakşî ez Mevlana Halid-i Nakşebendî ve Pirevân-i Tarikat-ı O*”. Ev xebat, jiyana Mewlana Xalid, berhemên wî, navên meşayixê terîqeta Neqşebendî yên ku di silsilê de navên wan derbas dibin, beşek ji helbest û qesîdeyên wî digre nav xwe. Ev berhem di sala 1368/1989an de li Tehranê hatiye çapkirin.

3- Li ser dîwanê xebateke din, berhema Muhammed Arîf Karakaya ya bi navê “*Diwana Mewlana Xalid*” e. Ev berhem di sala 1994an de hatiye çapkirin. Taybetmendîyeke giring a vî berhemê heye. Ew jî di vî xebatê de nivîskarê navborî malikên dîwanê bi Kurdî (Kurmancî) şerh kirîye.

4- Li ser dîwanê xebata herî berfireh a Abdul-

10 Abdulkerîm Muhammed El-Muderrîs, *Ulemaûna fi Xidmetî’l-îlm-i we’d-Dîn*, Daru’l-Hurriyye, Bexda, 1983, r. 188.

cebbar Kavak, bi navê “Divan-ı Mevlana Halid-i Bağdadî” ye. Hemû malikên dîwanê yên bi zimanê Farisî, ‘Erebî û Kurdî wek sê beşan hatiye bi rêz kirin. Ev berhem di sala 2009an de li aliyê weşanên Ensarê ve hatiye çapkirin û 712 rûpel e.

Helbestên Wî Yên Kurdî (Hewramanî)

Helbestên Mewlana Xalid yên Kurdî bi zaravayê Hewramanî hatiye nivîsandin. Hewramanî binebeşa zaravayê Goranî ye. Zaravayê Hewramanî îro her çend ji aliyê kêman kesa bête bikaranîn jî, bi rastî ev zarava xwedî kevneşopîyeke nivîsê ya gelek kevnar û dewlemend e. Beriya ‘Eliyê Herîrî (1425-1490)¹¹ ku wek pîrê helbesta Kurmancî tê zanîn, ji aliyê Mele Pereşan di sala 1400’ê de nivîsandina helbestên Kurdî bi zaravayê Hewramanî jî piştrast dike ku ev zarava, zaravayeke kevnar a Kurdî ye. Di sedsala dawî de yên ku zaravayê hewramanî bikartînin dest bikaranîna zaravayê soranî kirin. Digel vê, Hewramanî lawaz bûye û axivkerên wê jî kêman bûne.¹²

Helbestên wî yên Kurdî bi piranî bi şeweya mesnewiyê hatiye nivîsandin.

1-Helbesta yekem ji 12 malikan pêk hatiye. Di vê helbestê de behsa pêxember, bav û kalên wî, şemaila wî, kurtejiyana wî dike. Paşê jî bi behsa hejmarê pêxemberan û resûlên Xwedê û pêxemberên mezin(ulu’l-azm) helbestê diqedîne.

Helbesta yekem bi van malikan destpêdike:

Hamseran neseb

Mehbûbîm hen şayî alî neseb

(Mehbûbekî me heye xwedî nesebeke mezin e.)

Îsmeş Muhammed Qureyşî û Ereb

Edaş Amîne Kunaçeya Wehb

(Navê wî Muhammed, Qureyşî û ‘Ereb e.

11 Elî Herîrî bêguman helbestvanekî navdar û hêja ye. Lêbelê dîroka ji dayikbûna wî û wefata wî di çavkaniyên Kurdî de bi hev nagirin. Bo nimûne hin çavkaniyan de (z.1009–1078), hinekên din de (z.1610-1670) hatiye nivîsandin. Bnr. Qanatê Kurdo, *Tarîxa Edebyata Kurdî*, Enqere 1992, r.57; Muhammed Ali Suwêrikî, *Mu’cemu A’lami’l-Kurd*, Silêmanî 2006, r.501; Muhammed Emîn Zekî, *Meşahiru’l-Kurd*, r.312.

12 Kadri YILDIRIM, “Nubehara Biçûkan” *Ahmedê Xanî Külliyyatı*, Stenbul 2008, r. 105–106.

Diya wî Amîne (jî) keça Wehbê ye.)

Temamî umreş şist û sê sal in

*Bab û bapîreş bi terz û hal in*¹³

(Temamê temenê Wî şêst û sê sal in. Bav û bapîrê Wî (jî) wekî jê rê hatî ne,)

Sê malikên dawiyê jî wisa ne:

Sed û bîst û çar hezar pêxember

Sê sed û sêzdeh resûl rehber

(Sed û bîst û çar hezar pêxember (hatin şandin),(ji wan) sêsed û sêzdeh (kes wek) resûl rehber (î kirine.)

Îbrahîm û Nûh û Mûsa ulu’l-Ezm

Îsa Muhammed (aleyhîmusselam) bizaneş û cezme

(Îbrahîm û Nûh û Mûsa ulu’l-’Ezm(in). ‘Îsa û Muhammed (jî ji wan ulu’l-’Ezman in) baş bizan.)

Seyyîdê kewneyn xetmî’l-murselîn

*Çi masiwa-yi Heq Bihter cih kerdîn*¹⁴

(Seyîdê (her)du ‘aleman dawîya pêxemberan, ji xeynê Heq Te’ala (hemu tiştan) bilindtir cih girtiye.)

2-Helbesta duyem jî bi şeweya mesnewiyê ye. Ji şeş malikan pêk hatiye. Di vê helbestê de behsa seydayê xwe Melle Celal Xurmalî kiriye. Navê vî seydayî di nav seydayên mezin yên Mewlana Xalid de derbas nabe. Lêbelê tê gotin ku Mewlana Xalid demeke kurt bi teberukî li cem vî seydayî ders xwendiyê.¹⁵

Malika ewil wisa destpêdike:

Mîrzam Wefaten

Qedem rence ger wade-i wefaten

(Ey seydayê min (ê qiymetdar)! Eger (ji hesreta cudabûna te) em bimrin, bi kerema xwe

13 *Dîwan*, 87.

14 *Dîwan*, 88. Ev misreya dawî di dîwana çapkirî de bi evî şeklî derbaz dibe: “*Ewel ameh bî axir ewelîn*”.

15 Bnr. Mihindoxî Mu’temedî, “*Neqşî ez Mewlana Halid-i Neqşebendî we Pirewan-i Terîqet-i O*”, Tehran, 1989, r. 368–369

(bi aliyê me re) were!)

Ya dawî jî wisa ye:

Werne hatemam-i naîre-î dûrî

We gûyi nûre kerd ser ta payî Nûrî¹⁶

(Eger ne!, agirê dûrîtiyê, wê Nûriyê veguherîne gireke axê ji nûrê ku ji serî heta pîya şewitiye.)

3-Helbesta sêyem bi şeweya xezelê hatiye nivîsandin. Ji çar malikan pêk hatiye. Ji aliyê cûreyê ve medhiye ye. Medha pêxember (silava Xwedê li ser wî be) kiriye.

Herdu beytên ewil wisa dest pê dike:

Dîsan diyar-i dîlber wek meş'elîstan dad diyar

Nûr bûn bi ser kûyê Uhûd tomar be tomar aşîkar

(Disa diyara dîlber bû tecelligaha nûrê. Ronahiyên wê, bê navber bi şeweyek kesîf li ser çiyayê Uhud dibiriqin.)

Xoş xoş nesîmê anberîn bînî xoş diketin ser zemîn

Emma nebûyî enberîn ya nafe-î muşk-î Tatar¹⁷

(Ev çi bayekî xweş (û) bi bêhna 'enberê ye ku bêhna xweş li ser 'erdê belav dike. Bi rastî ew bêhna 'enberê yaxut bêhna kîsa miska Tatar nîne.)

4-Helbesta çarem jî bi şeweya mesnewî ye û ji heft malikan pêk hatiye. Ji aliyê cûreyê ve mersiye / şîngerî ye. Çend malik ji wê helbestê:

Qiblem fîraqet, Qiblem fîraqet

Aram senden sewda-yî fîraqet

(Ey qibla (daxwazê) min! Sevdaya cudabûna te, (li min) huzur nehişt)

Dil qeqnus asan çi îştîyaqet

taqet taq bîn peyî ebrû-yî taqet

(Dil, bi sedema îştîyaqa birûyên te yên dişibe hilalê, wekî qubeqazê sitûyê wê xar bûye.)

Dûrî çi qametet qiyamet xîzan

Hecret şerare-î cehennem bîzan¹⁸

16 *Dîwan*, 89.

17 *Dîwan*, 89.

18 *Dîwan*, 90.

(Durketin ji bejn (û bal)a te wekî rabûna qiyametê , cudabûn(ê jî) wekî çirûska dojhê bîzan- ne!)

5-Helbesta pencem jî bi şeweya mesnewiyê hatiye nivîsandin. Ji neh malikan pêk hatiye. Di vê helbestê de jî qala pêxemberên xwedî suhûf û kitêbên mezin Tewrat, Zebûr û Încîlê dike. Di he-man wextê de wek Faraqlît¹⁹ behsa pêxemberê me dike. Her sê malikên ewil wisa ne:

Taliba bizan suhûf be Şîs da

Mensûx mehwî bî çû peyî Îdrîs da

(Ey xwendekar! Bizane ku piştî Îdrîs (a.s) hat (tu hukmê) suhûfa Şît (a.s. nema û) hate nesx kirin.)

Suhûf-î Îbrahîm ber Qutbî nûreyn

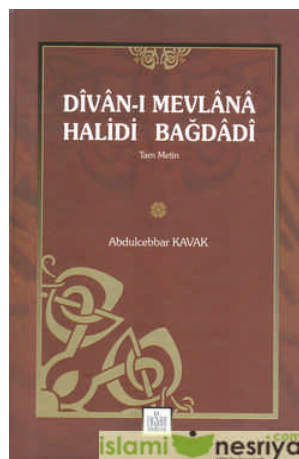
Axir ya Musa yanê axireyn

(Suhûfa Îbrahîm (a.s) herdû aliyê wê nûr bu. Piştî suhûfa Îbrahîm (a.s) (Xwedayê Te'ala) ji Mûsa (a.s) re (jî Tewrat) şandiye.)

Fermuwa seyyîd-î axirî 'z-zeman

Çi Tewrat wehîd dafî 'î-n-nîran²⁰

(Pêxemberê axir zeman ferman kiriye ku: Tewrat (însanan) ji agirê cehnemê diparêze.)

19 Peyva Faraqlît navek e ku ji bo pêxemberê me Cenabê Muhammed (Silava Xwedê li ser be) tête bikaranîn. Wateya wê, yê ku navbera Heq û Batilê cuda dike ye (Bnr. İbn Manzûr, *Lisanu'l-Ereb*, VII, 278.). Têgotin ku peyva Faraqlît bi zimanê Rûmî ye û berdelê wê di zimanê Suryanî de Munhamenna, di yê 'Erebî de jî Muhammed e. (M. Asım Köksal, *İslam Tarihi*, VIII, 286.)

20 *Dîwan*, 89.

RÛPELEK JI DENGNASIYA DÎROKÎ YA ZIMANÊ KURDÎ*

Mîchael L. Chyet

Eger ez bibêjime we ku peyva kurdî 'gul'digel peyva farsî 'gol' û ya tirkî 'gül' hevresen e, bêguman hûn vê yekê tiştekî ecêb nabînin. Lê belê eger ez ji we bipirsim ka 'eslê van her sêkan çi ye, ji ku derê hatine, hûn ê bikaribin bersiva wê bidin? Da ku ez bersivê bidim, ez mecbûr im qala çend guhartinên dîrokî yên zimanê kurdî û yên zimanên arî bi giştî, bikim. Dibe ku li destpêkê hûn bawer nekin lê dîsan ez ê bibêjime we. Eger em li zimanên arî yên kevn mêze bikin, em ê bibînin ku bi Avêstayî peyva varedâ, heye û bi pahlavî ango bi zimanê farsî ji serdema berî îslamê wek vartâ yan vardâ dihate gotin. Belkî ev peyva hanê ji we re nas be; bi ermenî beramberî 'gul' dibêjin 'vart' [ward]. Ê heçî erebî ye, ma nabêjin 'ward'?

Niha hûn ê bibêjin ku ez dîn bûme, ne wisa? 'ward' û 'gul' çawa hevresen bin? Yanî çawa eslê peyva erebî 'ward' û ya kurdî 'gul' yek be? Ez ê niha bibêjime we çawa! Ez bala xwendevanên delal bikişînim ser zazakî (yan dimilî) û hewramî (yan guranî). Ev kurdên hanê çi dibêjin ji bo 'gul'ê gelo? Bi zazakî yan dimilî dibêjin 'vil' û bi hewramî ji dibêjin 'wilî'. Îcar beramberî yekemîn dengê peyva kurmançî 'gul' ku "ge" ye, bi zazakî "v" heye û bi hewramî ji "w" heye. Baş e, bi erebî herfa pêşîn çi ye? Dîsan "w" ye - ward.

Mînakeke kifş û aşkera ya din jî heye. Bi

soranî çawa dibêjin *gotin*? Li hindek deveran dibêjin *gotin*, li Mukriyan jî dibêjin *kutin* û li hindek deverên din wek Kerkûk û Silêmaniyê dibêjin *wutin*!!

Eger ev her du mînak ne bes bin, bila çend nimûneyên din jî hebin:

Rawirekî kûvî ango heywanekî kûvî heye ku kurdên bakur dibêjnê *gur* û ku yên Hekarî û Behdînan û Soran jî dibêjnê *gurg*. Bi dimilî û hewramî dibite çi? Bi dimilî (yan zazakî) dibite *verg* û bi hewramî (yan guranî) dibite *werg*. Îcar me çi dît? Careke din pîta "g" ya kurmançî beramberî "v" ya zazakî û "w" ya hewramî ye. Bi Avêstayî jî beramberî *gurg* *vehrka* dihate gotin.

Parçeyek di nav hinavên mirovî de heye ji bo parzîna ava leşî, ku şeklê wê wekî baqilekî mezin e. Bi kurmançî dibêjinê *gurçik* yan *gulçîsk* û bi Soranî jî *gurçîle*. Bi dimilî dibêjinê *velke*, dîsan bi herfa "v" û bi hewramî jî dibêjin *wilk*; careke din bi herfa "w" ye. Hêjayî gotinê ye ku bi Avêstayî jî şeklê wê peyivê *veredkâ* bû.

Gelek mînakên din ji zimanên arî yên kevn hene. Bi kurdî peyvên wek *guman*, *guhartin*, *gihîştin* (yan *gihan*) û *guneh* hene, ku bi dengê *gu* yan *gi* yê dest pê dikin. Bi zimanên arî yên kevn, li şûna *gu* yê çi dihate gotin? Êdî we tê derêxist, ez dibêjim! Li şûna GU-Man û GU-Neh bi farisiya kevn VI-mana û VI-nas dihatine gotin. "*guneh*" bi farisî ye, kurdên

* Ev nivîs di sala 2005an de, di malpêra www.amidakurd.com de weşiyaye û bi destûra rêvebirên malpêrê tête weşandin.

Behdînan dibêjnê "*binas*".

Bi derbasbûna sedsalan, dengê "v"yê yan "w"yê bûye "g". Ev guhartina hanê di zimanên din de jî heye. Bi îngilîzî çî dibêjin ji bo "şer" yan cengê? Dibêjin *war*, ne wisa? Baş e; bi fransî û bi spanyolî beramberî *war* a îngilîzî çî heye? Bi fransî dibêjin *guerre* û bi spanyolî jî *guerra*. Vêca careke din em dibînin ku peywendiyek heye di navbera herfa "w" bi yek ziman û herfa "g" bi zimanên din. Ê mînakeke din jî wisa ye; we navê *william* bihîstîye? Navekî mêran e, wek navê serokê amerîkî *bill* yan *william* [*clinton*]. Beramberî vî navî bi fransî dibêjin *guillaume* û bi spanyolî jî dibêjin *guillermo*, dîsan bi îngilîzî "w" heye gava ku bi fransî û spanyolî "g" hebe.

Xwendevanên delal, em hêvîdar in niha hûn êdî nafikirin ku em şet û dîn in, gava em dibêjin ku peywendiyek heye di navbera peyva kurdî *gul* û peyva pahlavî *varta* yan *Vardayê* de; ku bi riya bazirganiya di navbera farisên sasanî û ereban de kete nav zimanê erebî û bûye *ward*. Hûn peywendiyên di navbera *g*'ya *Gulê* û *v*'ya *Vardayê* de dibînin, ne wisa?

Heta niha, me peywendiyek danîbû di navbera peyva kurdî *gul* û peyva pahlavî *varta* yan *varda*, ku bi riya bazirganiya di navbera farisên sasanî û ereban de kete nav zimanê erebî û bûye *ward*. We peywendiya navbera *g*'ya *Gulê* û *v*'ya *vardayê* ji bîr nekiriye, ne wisa? Lê belê li dawiya peyva *gul* ê "l" heye, her çend e ku li dawiya peyva *varda* du deng hene: "r" û "d" yan bi hev re "rd". Ev hinde çawa ye?

Di zimanên hindo-arî yên kevn de, em dikarin gelek mînakan bibînin. Ez ê bi yek e sade dest pê bikim. Di zimanê Avêstayî de peyva *areda* hebû bi menaya "rex" yan "kêlek" yan "tenîşt" yan "alî" û bi sanskrîtî jî peyva *ardha* heye bi eynî wê menayê. Digel derbasbûna wextê ev dengê *red* bûye dengekî sadetir: Bûye *-l-*. We tê derxist peyva kurdî beramberî peyva Avêstayî *areda* çî ye? Bi rastî min a niha

got, lê ez ê dîsan bibêjim: Di Kurmancî de *alî* jî heye û li Behdînan *la* jî heye. Bi Soranî her la heye. Belê, peyvên Kurdî *alî* û *la* digel peyva Avêstayî *areda*, hevresen in.

Lê nimûneyek bi tenê, ne bes e. Eger ev guhartina hanê rastiyeke dîrokî be, ku R û D (yan -RD-) dibite L, bêguman em dikarin mînakên din jî berhev bikin, ne wisa? Ê di rastiye de peydakirina mînak û nimûneyên din, ne karekî zehmet e. Li gura nivîsara Garnik Asatrian û Vladimir Livshits li hejmara pêşîn ya kovara ACTA KURDICA ji sala hezar û nehsed û not û çaran eslê peyva kurdî *gel* yan "garda" ye yan "grda".

Dil tune? Belê dilê mirovî, yê ku dişewite hindek caran, ku soran dibêjinê *dil* bi "lamî qelew" û ku faris jî dibêjinê "*del*". Eger em li beramberî vê peyvê yên di zimanên Hindoeurûpayî de binêrine, em ê zû bibînin ku di piraniya wan de R û D li tenîştê hev hene. Wek mînak, bi yewnanî dibêjin "kardial", bi rûsî dibêjin "serdtse", bi ermenî dibêjin "sird" û bi latînî jî *cor - cordis* dihate gotin. Ê bi sanskrîtî jî "hrdaya" bû. Ma bala we nekişand ku di hemiyana de RD heye? Ê eger em bala xwe bidine ferhenga Pokorny ya dîroka zimanên Hindoeurûpayî, em ê bibînin ku li rûpela hejmara pênc sed û heftê û nehan, reha van peyvan gişk wisa ye: [√kered-]. Îranolog ango şarezayên zimanên îranî yan arî ku zimanê kurdî jî vedigire, wisa hizir dikin ku eslê vê rehê bo zimanên arî "zrda" bû. Bi Avêstayî beramberî dil "zered" yan "zeredana" hebû. Ê îro bi zazakî yan dimilî dibêjin *zerî*. Niha hûn ê bipirsin "çima bi kurdî dibêjin Dil bi D û ne Zil bi Z?" ne wisa? Bi farisî gelek caran herfa D heye li şûna Z'yê. Wek mînak; li şûna *zanîn* dibêjin "dânistan", bi farisî û li şûna *zava* dibêjin "dâmâd." Ê her wisa li şûna *zerî* bi dimilî û *zered* bi avêstayî, faris dibêjin "del". Wisa diyar e ku kurdan şeklê farisî girtiye! Vêca em dikarin çî bibêjin? Em dikarin bibêjin ku ev pêguhorîna R û D bi L hem bo Kurdî û hem jî bo farisî rast e!

Ê niha em ê tiştêkî din jî zêde bikin: Em mêze bikin li çend lêkerên sade, ku em her roj bi kar tînin; wek HIŞTIN û MALIŞTIN yan MIŞTIN. Lêkera HIŞTIN yan HÎŞTIN yan HÊLAN û bi Soranî HÊŞTIN. Hinekî seyr e, ji ber [ku] li dema niho HIŞT dibite HÊL. Ma em nabêjin "Ez dihêlim" yan "Bavê min nahêle"? Hêjayî gotinê ye ku bi zimanê farisî jî lêkerekê wisa heye ku "eştan" ku li dema niho dibêjin "mihelam". Heçî zimanên hindo-arî yên kevn e, bi avêstayî beramberî HIŞTIN peyva harez hebû; bi R û Z'yê. Ê beramberî MALIŞTIN yan MIŞTIN bi me'naya "gêzî kirin", ku li dema niho dibêjin "ez dimalim, tu dimalî" û her wekî din, bi avêstayî marez hebû, dîsan bi R û Z'yê. Vêca em hînî çi bûn? Em hîn bûn ku ne bi tenê R û D bûye L, lê R û Z jî -digel derbasbûna wextê - dibite L.

Ma bala we nekişandiye ku em dibêjin çar, lê çil? Peywendiya di navbera wan da çi ye, gelo?

Çar: Sanskrîtî çatur [çatvâra- etc.]; fari-siya kevn çathvârah: Avêstayî çathvar-/çatur (çathru-); farisiya navîn çahâr; partî çafâr; fari-siya nûjen çehar; soranî çar/çuwar; zazakî çihar

Çil: Iraniya kevn çathrusat: Avêstayî çathwarasatem; farisiya kevn çathurthat ~ çathursat; farisiya navîn çehel; farisiya nûjen çihil; soranî çil; zazakî çewres.

Vêca em dikarin bibêjin ku RD û RZ û RS/ Rth jî bi zimanên arî yên kevn dibine L bi kurdî.

Eger hûn hêj dudil in hemberî vê pey-wendiya hanê ya di navbera R û D'yê de ya bi aliyekî û L bi aliyekî din, belkî ev yek dê we yên xweştivî îqna bike: Gelo hûn dizanin *salar* çi ye? Bi soranî jî dibêjin "sipa-salar". Yan jî bi gotineke din, we peyva *serdar* bihîstiyê? *salar* û *serdar*, her du yek in! *serdar* kevntir e û digel derbasbûna wextê bûye *salar*. Niha em bizivirine pirsê xwe ya serekî, ku peyva *gul* bû. Me îdîa kiribû ku li wextê xwe peyv *varda* bû û ku

digel bihurtina wextê *varda* şeklê xwe guhar-tiye û bûye *gul*; her wekî *maşot* yan *kurm* ku şeklê xwe diguhêre û dibe *belantîk* yan *pirpir-rok*. Niha hûn jî bûne pisporek û şareza, ne wisa? Niha hûn jî dikarin ji hevalên xwe re şîrove bi-kin ka çawa Va'ya *Vardayê* bûye Gu'ya *Gulê* û çawa RD'ya *Vardayê* bûye L'ya *Gulê* an ne?

Bi vê çendê em gihîştine dawiyê. Ez hêvîdar im ku min dilê we nehiştibe û Xwedê her li aliyê we be.

FEQIYÊ TEYRAN KÎ YE?

Zeynelabidîn Zinar

Li hember pirsar ku dibêje **"FEQIYE TEYRAN KÎ YE?"**¹ dikarim bi kurtî weha bêjim:

Hin tarîxên ji hev cuda li ser jidayîkbûn û wefata Feqiyê Teyran hene. Lê li gor hin belgeyên pêbawer, Feqiyê Teyran di sala **1562**an de li Mîksê (Muksê) hatiye dinyayê, **98** sal li jiyana maye û di **1660**î de jî li gundê **Werezûzê** çûye ber dilovaniya Xwedê.

Gora wî jî niha li Mîksê ye û ji bo xelkê herêmê, bûye deverêke pîroz û serdan lê têne kirin.

Feqiyê Teyran jî, her wek Ehmedê Xanî û hin qasîkên din, tarîxa jidayîkbûna xwe di malîkek ji helbesta DILO RABEYê de weha gotiye:

*Li Mîm û Hê heftê felek çûn
Ji Hicretê dewran gelek çûn
Sal hezar û çil û yek çûn
Ev xezel anî diyar e*

¹ Ev nivîs, di Festîwala Çandî ya Feqiyê Teyran de, Roja 19-20-21ê Hezîrana 2010an li MîKSÊ ya navçeya WAN'ê hatiye pêşkêşkirin.

Eşkere ye dema ku Feqiyê Teyran ev helbest nivîsiye, temenê wî 70 sal bûye û tarîx jî 1041ê Koçê bûye. Îcar dema mirov 70 salan dide pêş, li gor tarîxa Zayînê dike 1562 çewa li jorê jî her wisan hatiye gotin.

Tarîxa wefata wî jî, çawa ku piraniya dîroknasan xasma Dr. Makenzî her wisa gotine, 1660 e.

Dema Feqiyê Teyran hatiye dinyayê, bavê wî **Mîr Evdalxan** li Mîksê mîrê herêmê bûye. Du lawên Mîr hebûne, navê yekî **Ehmed** û navê yê din **Mihemed** bûye.

Mîr Evdalxan, mirovekî pir zana, têgihaştî, rewşenbîr, zîrek, bîrewer û pêşbîn bûye. Wî pir zû peyitandîye ku dê mirovekî pir zana ji kurê wî Mihemed derkeve. Ji ber hindê, Mîr kurê xwe Mihemedê piçûk di dîwana mîrnişîniyê de fêrî tewrên axaftinê kiriye û Toreya Kurdî pê daye fêrkirin, herweha pê çîrok û meselok û stiranên kurdî jî dane guhdarkirin.

Mîr Evdalxan, berê kurê xwe Ehmed daye ser riya desthelatiya mîrekiyê û berê Mihemed jî daye ser riya zanîn û zanistiyê.

Mihemedê Piçûk pêşî li ba dayika xwe **Hizna Xan** xwendîye.

Hizna Xan jî xweha **Mîr Zeynelê** mîrê Hekariyan bûye.

Çend sal piştê, Mîr **Evdalxan** dersdarekî taybet ji dersdarên **Medreseya Mîr Hesên Welî** ji kurê xwe Mihemedê piçûk re girtiye.

Dersdar **Zeynedîn** ku bi salan dersa Mihemedê piçûk daye jî, peyrewê **Mewlana Idrîs Bedlîsî**

bûye.

Li ser daxwaza **Mîr Evdalxan**, dersdar **Zeynedîn**, Mihemedê piçûk bîriye û li gelek herêmên Rojhilata Navîn gerandiye û wî bi zanayên mezin re daye hevddîtin, gelek pirtûkên li ser rûdanên dîrokî û yên li ser jiyana kesayetiyên navdar pê daye xwendin. Herweha wî fêrî nivîsandina pexşan û ya helbestê jî kiriye û gelek kesên dîrokî û felsefenasên xuyanî pê daye naskirin.

(yên wek Arîstoteles, Sokrates, Eflatûn, Iqlîdes, **Calînûs, Talînûs, Buqrates, Cumcum, Qeyser, Harût, Marût, Talût, Calût, Nemrûd, Azer**, Firawîn, Haman, Qarûn û hwd)

Piştî demekê, Feqe Mihemed çûye li zanîngeha Cizîrê ku bi navê **Medreseya Sor** hatiye binavkirin xwendiyê, li wira li ba dersdarekî bi navê **Mele Seîd** xwendiyê.

(Melayê Cizîrî jî di helbesteke xwe de behsa dersdarekî bi navê Mele Seîd kiriye. Ez bawer dikim ku wê ev darsdar be)

Feqe Mihemedê Miksî di xwendin û lêkolîn û lêgerînê de pir berepêş çûye û li gor hin gotinan, wî di medreseyan kurdî de, **van 21 şaxên zanistiyê yên li jêr in** xwendiyê:

- 1- Serf û Nehwa Erebî.
- 2- Tefsîra Quranê.
- 3- Hedîsên Pêxember.
- 4- Ilmê Mentiqê.
- 5- Edeba Behsê (Uslûba axaftinê).
- 6- Ilmê Meşqê (Uslûba nivîsandinê).
- 7- Ilmê Xweşbêjiyê (waz û nesîhet).
- 8- Ilmê Belaxetê (ragîhandin).
- 9- Ilmê Kelamê.
- 10- Ilmê Hikmetê.
- 11- Ilmê Qanûnê.
- 12- Ilmê Feraîzê (hiqûqqa mîratê).
- 13- Ilmê Wehdaniyetê (Eqîde).
- 14- Ilmê Usûlê (tore û urf û adet)
- 15- Ilmê Heyetê (astronomî û astrolojî).
- 16- Ilmê Tendurustiyê.
- 17- Ilmê Hesabê (matematik).
- 18- Ilmê Felsefê.
- 19- Ilmê Siyasetê.
- 20- Ilmê Leşsaxiyê.
- 21- Ilmê Siruştê.

Sedemê ku xeysetnavê "**feqe**"tiyê, ji Mihemedê Miksî re hatiye gotin jî, ji ber zanîna wî ya zêdetir di "**Fiqh**"a olî de bûye.

Feqe Mihemed, hem di van şaxên zanistiyê de, hem di wêjeya kurdî de, wisa kame û dagirtî bûye û **berepêş çûye ku êdî dinyaya wê demê jê re teng hatiye dîtin**. Heta ku Melayê Cizîrî jî gotiye wî: "**Tu tav î, ez hê sih im.**"

Ji çend zimanên herêmê zêdetir, hatiye gotin ku Feqe Mihemed Miksî bi zimanê teyrikan jî zanibûye. Ev mesele jî, ji aliyê keşeyek bi navê SÎMON ve hatiye peyitandin. Piştî îcar jê re **Feqiyê Teyran** hatiye gotin.

Ji xwe diyar e hatiye gotin ku di mêmûya dinyayê de, du kes hebûne ku zimanê teyran zanibûn: Yek Nebî **Silêman** bû, yê din jî **Feqe Mihemedê Miksî** bûye.

Feqiyê Teyran zêdetir mola xwe daye ser şaxên siruşt, zanist û evînê.

Tê gotin ku evîndara wî jî, Sênema keça **Mîr Cîhangîr** ê mirê Hîzanê bûye.

Lê hunera wî ya mezintirîn, di ristina helbestan de çêbûye û **1000** helbestên babetcihê û çend pirtûkên pexşan nivîsîne. Hin ji wan helbestan dirêj in û hin ji wan kurt in. Di helbesta **DILO RABE**yê de **80** malikên çarîne hene.

Lê mixabin îro piraniya berhemên wî wenda ne û li holê nayên dîtin.

Di helbestan de çend navên cuda ji xwe re bi kar aniye, wek: **Feqiyê Gerok, Muhemed, Miksî, Xoce, Mîr Mihê, Mîm û Hê û Feqiyê Teyran**.

Feqiyê Teyran di helbestên xwe de gelek tiştên balkêş gotine:

- Dinya û mirov bi siruştê hene.
- Siruşt û mirov jiyanê didin hevûdu.
- Siruşt her gav dizê û xwe nû dike.
- Siruşt her tim xwe diguherîne.
- Siruşt mezintir dibe û çêtir dibe.

- Hizra siruştê pir dûr e, lê pir kûr e.
- Siruşt xwe dide naskirin, lê mirov fêr nakin.
- Hizir û têgehîştina siruştê, mafekî mirovî ye.
- Eger siruşt bi pêş ve here, mirov jî bi pêş ve diçin. Bipêşveçûna mirovan, nûkirinê derdixê. Bi nûkirinê re jî xurtbûn û hêz derdikeve hole.
- Siruşt evînê ji xwe re çêdike, evîn jî siruştê xweşik dibîne.
- Evîn tevgerêke siruştî ye û di dilê mirov de diji.
- Evîndarî germeke mezin e û di siruştê de ye.
- Evîn xweşikbûna dil e, lê siruştê xweşiktir dibîne.
- Evîn dendikek e û hêza xwe ji siruştê werdigire.
- Divê mirov pêşî xwe fêr bike, piştê fêmkirina siruştê hêsan dibe.
- Divê mirov evîna dilê xwe fêr bike, piştê ya dilê siruştê.
- Dîtin û naskirin, li pêşîya siruştê ne.
- Gehîştina siruştê, ji evînê çê dibe.
- Dîtin û hebandina siruştê, zanînê bi xwe re tînin.
- Zanîn çêkirinê bi xwe re tîne, çêkirin jî gehîştina siruştê çêdike.
- Divê di têkoşînê de, têgehîştin hebe.
- Evîna siruştê pir mezin e û pir şêrîn e, lê jê re dem û zanebûn dixwaze. Ji vê xwestinê re jî sebr û aram divê.
- Aqil karê semaxê ye, lê belê dil bê semax e.

Feqiyê Teyran bi xurtî li dij desthelatiya Mîrekiya bav û kalên xwe jî derketiye, lê dema ji aliyê desthelatiya mîrnişîniyê ve hatiye zindankirin, li ser xwe di malikekê de weha gotiye:

*Girtî me, însaf di mîr ne?
Qazî yû muftî vibîr ne!*

*Qeyd kirim kes pê xebîr ne!
Bendeyê hîcran im ez!*

Ev e li dor 350 sal in ku Feqiyê Teyran çûye ber dilovaniya Xwedê.

Lê helbestên wî heta niha jî nûjentiya xwe wenda nekirine, herwekî îro, wisa bi zimanekî hêsan û zelal, bi nikl û kêş û qafiye, rûqalê mirovatiyê bûne. Wek mînak:

Li ser evînê weha gotiye:
*Ji rengê dîlbera horî
Gul û reyhan li min peyda
Zerîfa şeng niha borî
Şeveq dabû di rewzê da*

Li ser avê jî weha gotiye:
*Bê dest û pa û çeng û per
Ev mewc û pêl û fetl û ger
Ji kê ra dikî ev ger û xer?
Nakî beyana 'illetê?*

Feqiyê Teyran di warê henek, laqirdî û pêkenokan de jî, pir şareza, têgehîştî û hazircewab bûye. Rojekê jina wî gotiye: **Hay ji girikên hevîr hebe heta ez tîm...**

Wî jî pêre pêre bi vê helbestê bersiv daye jina xwe û gotiye:

Dema ez can bûm, ez melhema dilan bûm

Dema ez bûme pîr, min kirin notirvanê girikên hevîr

Navê çend berhemên Feqiyê Teyran ev in, li jêr in:

- 01- Ellah Çi Zatek Ehsen e (20 şeşkok).
- 02- Hey Av û Av (51 Çarkok).
- 03- Îro ji Dest Husna Hebib (33 Çarkok)
- 04- Bi Çar Keriman (7 Çarkok)
- 05- Melayê Bateyî Kanê? (11 Çarkok)
- 06- Ez Çi Bêjim! (8 Çarkok)
- 07- Feqe û Mela (50 şeşkok)
- 08- Feqe û Bilbil (18 şeşkok)
- 09- Ay Dilê Min (19 Çarkok)
- 10- Qewî Îro Zeîfhal im (18 Çarkok)
- 11- Dilber (16 Çarkok)
- 12- Dilo Rabe (80 Çarkok)
- 13- Çiya Ani Li Deştê Kir (4 Çarkok)
- 14- Dengbêjê Jaran i (4 Çarkok)

- 15- Yar Tu yi (18 şeşkok)
- 16- Feqiyê Teyran û Evîna Dilan
- 17- Mihacir 1
- 18- Dewran
- 19- Ê Bêl
- 20- Feqiyê Teyran û Dilber
- 21- Feqiyê Teyran û Quling
- 22- Feqiyê Teyran û Roj

Tê gotin ku medreseyek li nêzê Kerboranê bi navê **Medresa Feqiyê Teyran** hebûye û **Feqiyê Teyran** bi xwe tê de ders daye.

Niha gotinek di nava xelkê de wek Gotina Pêşyan, li ser Feqiyê Teyran heye, weha hatiye gotin: **Ne adar e, ne nîsan e, rojroja Feqiyê Teyran e.**

Bê guman pir tişt hene ku li ser Feqiyê Teyran bêtin gotin û bi rojan û heftiyar naqedin.

Lê berî ku ez dawî li axaftina xwe bînim, ez spas dikim ji bo wan alimên Kurd ên kevnare yên wek **Feqiyê Teyran, Melayê Cizîrî, Ehmedê Xanî, 'Elî Heîrî, Şêx Evdirehmanê Axtepi** û bi sedan yên wisa ku bi ked û berhemên wan, Kurdên Sedsala Bîstan di binê wê qedexetiyê 85 salan de jî, hem xwe ji mirina nijadî parastine, hem jî ola xwe ji dest bernedane. (Mînak: Kurd hemû jiyana Pêxemberê Xwedê bi xêra Mewlûda Kurmancî dizanin).

Herweha dîsa ez spas dikim ji bo amadekarên vê Festîwalê ku di serî de rêzdar Dengîr Mîr Mehmet Firat, xanima hêja û parlema Wanê **Xunav Gulşen Orhan** û xanima hêja **Hêlîn Firat** ku zêde keda wan çêbûye, herweha wezîrê dewletê rêzdar **Egemen Bagîş**, Wezareta Çandî, parêzerê Wanê, Qaymeqamê Miksê û bi taybetî jî nişteciyên Miksê ku li gor toreyê bav û kalên xwe, mazûrvanî ji bo beşdarên mîhrîcanê dikin.

Û ez hêvîdar im, hikûmeta rêzdar Teyîb Erdoganî vê rûmeta ku ji **Mihemed Akif Ersoy, Yûnus Emre û Yehya Kemal** re nîşan dide, dê bi vê pêvajoya nû 'eynî rûmet ji **Feqiyê Teyran, Melayê Cizîrî û Ehmedê Xanî** re jî bi kurttirîn dem nîşan bide û teraziya peljen ji hole bide rakirin.

Herweha ew şanaziya ku ji **jî Mawlana Celaledînê Romî** re rewa hatiye dîtin, ji **Xewsê Hîzanê, Hezretê Norşên û Şêx Fethulahê Werqanîsî** re jî bête dîtin.

ji pîvanên vejînê-7

Ruhê Xedar

Di nav mirovatiyê de giyanekî xedar heye ku bi kirinên xwe ve cîgirê şeytên e.

Ew rihê dilhişk mixabin hin mirovan bi hêrsa wan a tolstandinê, hinan bi azweriya xwenîşandanê, hinekan bi timaya wan, hinekan bi ehmaqiya wan, hinekên din jî -gelek balkêş e-, bi hişkbaweriya wan dîxapîne û ji peşariya xwe re dike navgîn.

Mirovê Bêqerar

Mirovên wanî, bêewle nin. Her dem di hundîr kul û kederan de ne. Mirovên bêbiryar, rûyê wan bê xwîn, her dem di madê de û di hêrsê de nexweş in. Dudilî li her derê gengeşe, pevçûn û qesawetan zêde dike. Mirovên bi navdar, bi biryaran gîhaştine wê astê; dîroka mirovatiyê, ji biryarên mirovên wisa pêkhatiye. Sibe jî dîroka mirovatiyê wê bi biryarên hin mirovan pêk were.

Ömer ÜMİT

Propagandeya Mêjîreş

E.Semed

Îro em hemî dibînîn ku war û welatên misilmanan di perîşanî û belengaziyê de ne. Vê rewşa xirab biriyek (bandor) mezin li ser hiş û hedamên me kirî ye. Vaye sêsed- çarsed sale propagandeyeke diwar li hemberî bîr û baweriyên me tête kirin. Ji her awayî ve êrîşen mirovên niyetxirab pêl û pêl ser me de tên. Em dizanin ku ser rûyê dinê (dinyayê) tu caran nexweşî xelas nebûye. Micadeleya navbeyna mirovan her berdewam e. Hinek caran bi riya şer û cengê, hinek caran bi riya çand û hunerê hinek caran bi riya ticaret û têkiliyên civakî ev micadele dom dike. Ji van hemûyan a xerab ew e ku di serê me de hiş û mejî nehiştine

Rojekê zilamekî nivsere ji min re got:

- *Xalxulam! Tu rewşa welatên misilmanan û yên din dibînî. Li milekê xirrucirr û nexweşî, li milê din pêşveçûn û aramî heye. Mirovê bivê ji pêşeroja xwe ewle be wê berê xwe bide cihê maf û edaletê. Tu dibînî li Iraqê, Iranê, Filistinê, Lubnanê, Efganîstanê, Çeçenîstanê herdem kuştin û şer çêdibe.*

Min hizrê xwe kir; ev gotin ne gotinek masûmane ye. Di binê vê gotinê de rexneyên nerênîyên pozîtîvîstan hene. Herwekî, hemû suc û gûnehên paşvemayîne dikin barê ol û oldariyê. Belê, ev gotinên wiha, eve sêsed salin têne gotin. Em dizanîn ev fikir ji 'esra Ronîbûnê ve xurt bûye û berê dijminatîyê vegerandine bal bîr û baweriyên me ve.

Rast e, welatên misilmanan ji her alî ve paşvemayî ne û li van welatan nexweşî jî dewam dike. Van çil-pêncî salên paşiyê war û welatên misilmanan buye cihê nexweşî û cengê. Sebebên van nexweşîyan çeşît çeşîdin; hinek bi zextên welatên derve didine der, hinek jî ji problemên navxweyî di qewimin. Bes, her sedem çibe vê rastiyê ji holê ranake

ku li welatên me nexweşî berdewamin.

Di vê nivîsê de ez naxwazim li ser sedemên van nexweşîyan bisekinim. Em hemî têra xwe derheqê vê mijarê de tiştan dizanîn. Mebesta min ew e ku em bizanin ka Felesefeya Ronîbûnê çawa em mejîreş kirîne.

Ka ez ê ji we bipirsim; di van sedsalên paşiyê de, ev bûyer û qewamên mezinên dinya serûbin kirî, bi destê kê hatîne holê?

Kî zexta dide nexweşiyên dinyayê?

Wan cengên cîhanî de ser çi niyetê ewqas mirov hatin kuştin?

Di van cengan de Ramana Ronîbûnê û Bizavên Modern çiqas xwedîbehr in?

De werin em hizrê xwe bikin û bînin bîra xwe, di van sed salên paşiyê de çi tilafet çêbûne:

- Di sala 1914an de Herba Cîhanî ya Yekem derket. Bi hezaran mirov hatin kuştin. Bi milyonan însan hatin koçber kirin. Di wê demê de tilafetên gelek mezin çêbûn. Dîroka cîhanî ya siyasî vê cengê weke, "*dabeşkirina yekem a dewlemendiyên cîhanê*" dide nîşan. Di vê bûyera cîhanî de aktorên mezin kî bûn? Kraliyeta Brîtanya, Fransa, Elmanya, Îtalya, Uris, Awusturya, Dewleta Osmanî. (8,5 milyon însan hatin kuştin).

- Di sala 1939an de Herba Cîhanî ya Duyem derket. Dîroka cîhanî ya siyasî vê cengê jî weke, "*dabeşkirina duyem a dewlemendiyên cîhanê*" dide nîşan. Dîsa kuştin û tilafetên mezin hatin meydanê. Balafirên Emerîqa yê cengê bombeyên atomê avêtên bajarên Japonyayê. Di vê cengê de jî aktor ew dewletên modern û medenî! bûn. Ji bo dabeşkirina dewlemendiyên dinyayê, ji alî dinyaya medenî ve milyonan insan hatin kuştin. (70 milyon insan hatin kuştin).

- Ji sala 1945an were heta sala 1989a, ji bo hakîmiyeta dinyayê, *Herba Sar* dewam kir. Dinya bû du serî. Ev *Herba Sar* bu sebebê gelek nexweşîyan:

i- Di 1950-1953yan de *Herba Kore* yê derket (3 milyon insan hatin kuştin).

ii- Di 1959-1973yan de *Herba Vîetnamê* derket (1,5 milyon insan hatin kuştin).

iii- Di 1980-1988an de *Herba Îranê û Iraqê* derket (Milyonek insan hatin kuştin).

iv- Di 1979-1989an de *Herba Sovyet û Efganîstanê* derket (Milyonek insan hatin kuştin).

Belê, di van bûyeran de jî em dibînin ku aktor nehatîne guhertin. Dinyaya medenî û modern nefekiyê hedimandina can û bedenên mirovên bêguneh.

- Di sala 1989an de piştî hilweşandin û herifandina *Bloka Rojhilatê* dinya bû yekserî. Lêbelê nexweşî jî hema derketin. Di nîfinga Ewropayê de, di nava dewletên Balkaniyan de şerên dijwar derketin. Xwestin ku qira hevdû binin. Di encamê de bi hezaranan insan hatin kuştin. (Di herba Bosnayê de, 300 hezar, herba Hirwatîstanê de, 200 hezar insan hatin kuştin)

Belê em dikarin mînakên zêde bikin, bes me hema ev sedsalên paşiyê anî berçavên xwe. Me dît dewletên medenî û modern bûne sebebên tilafên mezin. Eşkereye ku zanistî û teknîk û teknolojiyên modern di domandina van buyeran de rolek mezin leyistine. Bila neyê jibîrkirin; ne hima teknîk û teknolojiyê, esas rola mezin fikr û ramanên modernîzmê hilgirtiye.

Nexwe, medeniyet û modernîzm ma li ku derê? Kanî ew medeniyeta hûmanîst a bi destê ekranên televîzyonan em kirî heyranê xwe? Kanî ew pêşveçûna armanca wê aramî û kêfxweşiya mirovan? Çekên atomî û kîmyewî û biyolojîk ên komkuj bi arîkarî û zanîstiya kê tete çekirin?

Di vê hindê re ez dixwazim fikra Mezinê 'esrê me Seydayê Bedî'uzzaman neqil bikim. Di risaleya Muhakematê de wiha dibêje:

"Ger tu bibêji: em dibînin ku halê Xwedênenasan yan jî ew ên dîne wan nerast in, bi edaletî û serûber in.

Elcewap: Ew edalet û serûberî bi îrşad û hişyar-

kirina ehlê dîni çêbûye. Ew edalet û fezîlet bi tesîra enbiyayan çêbûye. Axwe, enbiyayan ew zagon bi cih kirîne. Xwedênenasan jî ew esas û fezîlet ji xwe re girtine û qes qederi karîn ser xebitîne. Ji bilî vê, serûberî û aramiya wan bêbingeh e. Ji milekê ve ser piyan û rast dixwiye, ji milê din ve, ji gelek aliyan ve xwarûvîç in. Yanî: her çiqas ji nikalî dîtin û gotin û jiyanê ve serûber bin jî, lêbelê ji nikalî exlaq û menewiyat û derûnî yê ve xerabe û tevlihev in."

Nexwe, bila kes ji me re meteloka nebêjît. Em dizanin 'alema medenî û modern çiqas durî mirovatî û camêriyê ne. Seresere, xwe terefdarên maf û edalêtê didine nîşan. Lêbelê destê wan nêv hemî nexweşî û teşqeleyan de dixuye.

Ger ku haya me ji me tunebe, rêbarên felsefeyên modern bi propagandeyên xwe yên mejîreş wê me di givandeyan de bavêjin xwarê.

HÊZA GOTINÊ

M. Zahir Ertekin

*bêjeyêke yê ku bêjeyên ketî dide hev û wan dîsa radike ser piyan
Bêjeyêke ku ji nav bêjeyên din dîneqîne bêjeyan...*

Yek

Gotin, hevsalên bîra mirovahiyê ye. Bi qasî mirovahiyê mêj e; lê ewqas ne kevn e, ter û teze ye, mîna duh... Ez dizanim ku çarçova gotinê, bi gotinê xêzkirin zehmeteke mezin e; lê dîsa jî ez dixwazim di der heqê gotinê de bi gotinê re biaxivim.

Her tişt bi herfên ku hatine cem hev û bûne bêje, dest pê kiriye. Axaftin li ser rûyê 'erdê bi bêjeyan dest bi jiyana xwe ya rojane û dîrokî kiriye. mirovê yekem, berî her tiştî bi gotinê hate hişyarkirin û wateya bêjeyan pê dane naskirin. Afirîndêr bi gotineke xweş, bi bavê me Adem re peyiviye. Axaftina bi Adem re, avayiyêke bêjeyî li dar xistiye, li ser rûyê erdê. Piştî ku bavê me Adem hînî gotin û axaftinê bû, wî jî, hevsera xwe hînî gotin û bêjeyan kiriye. Di pê re şeytên (ehremen) dest bi şeytaniya xwe kiriye û gotin di vî karê xwe de bikaraniye. Wehya bi herf, bi bêje û bi hevokan şekilgirtî, ji pêxemberan ra hatiye û bi vê, qat bi qat bihayê gotinê zêde bûye. Ji serê heyînê û vir de bêje heyê û wê her hebe...

Gerdûna hebûnê weke kitêbekê li ber çavên me hatiye raxistin û bi me re diaxife. Dema ku dilê mirov ji aliyê xêrxwaziyê rehet be, gotin jî bi me'neyêke xweş derdikeve holê. Ango ku gotin rehmanî bin, wate jî rebbanî dibin.

Dudu

Di jiyana rojane de gotin ciyekî xweser û taybet digire. Lewra tevgera jiyanê seranser bi gotinê hatiye hûnandin. Ji ber vê jî em dikarin bêjin ku gotin giyana jiyanê û jiyan jî desthevala gotinê ye. Di mal

de zaro bi gotinê dijîn û mezin dibin. Bav, bi gotina xwe, rewşa karê derve dide der. Dê, bi axaftin û galgalê dikene, perwerde dike û kar û barê hundir dide hev. Di sûkê de ji xeynê dengên makîneyên çirtovirto û teyr û tilûran dengê axaftin û gotina mirovan, rê li ber jiyanê vedike. Di dibistanan da deng, dengê zanîn û xwendinê ye. Li hîcrên feqîyan, li medreseyan xwendekaran dengê xwendina tekstan, ji serî heta binî dengê zimanêkî 'ilmî ye. Bê axaftin, bê gotin, bê deng ta'm di jiyanê de namînê. Herwiha, tesewirkirina jiyanêke wisa jî, ewqas ne pêkan e. Lewra li piştê wê bîdengiyê, dengêkî ku merivan ji cîhê xwe piloz dike derdikeve pêşberî me, ew jî dengê mirinê ye ku dengêkî bîdeng e. Sewteke dilsoj e û gotin û bêjeyan dixê betlaneyêke kûr û dûr... Lê piştî wê em bawer dikin ku gotin dîsa wê ciyê xwe yî taybet bigire.

Sisê

Di edebiyatê de gotin difire û dilînê/hestê mirovan jî difirîne. Lewra em dikarin bibêjin ku helbest jî gotinê dixê asteke bilind. Çima? Lewra, heke edebiyat ciyê gotinê diparêze, helbest jî ji gotinê re dibe qesrek. Wêje, deryaya bêjeyan e ku gotin jê difûrin. Di vê deryayê de babet babet kulîlkên bexçê edebiyatê hene. Helbesta rengîn tê de avjeniyê dike, çîrok baz dide, roman bi banî dikeve bi baskên xwe yên bihêz. Deryaya bêjeyan e edebiyat. Bêje di vê behrê de mîna çûkên ku li nêv dehlân digerin, avjeniyê dîkin. Di hundirê vê behrê de, rengê her cûre bêjeyan tê dîtin. Di helbestê de serê xwe radike, di çîrokê de bêhna xwe vedide, di romanê de kûrekûr radizê, di ceribandînan cûrbicûr de digirî û di meqaleyan de dike... Lê di helbestê de gotin bi çargaviyan dimeşe. Lewra helbest hestiyê ziman e.

Çar

Hin kes hene ku nikarin bê bêjeyan bijîn. Her roj ku bi hezaran bêjeyan nekevin avê, xewa wan nayê. Ev tê wateya xwendineke zîhnî. Heta dema xewê jî, ji destê wan pirtûkên tije bêje nakevin. Piştî di xew re diçin jî, xewnên wan bi gotinê dagirtîne. Têr nabin ji bêje û hevokan. Jiyana xwe bi şîkêrên an nêçîrên bêjeyî ava dîkin. Avahiyên wan bi bêjeyan seyandî ne. Hin kes jî hene, tenê bi bîna bêjeyan xwe têr dîkin. Nabêjin em jî di vê pirêzeyê de têr biçêrin. Zikê xwe û dilê xwe bi gotinê têr nakin. Axaftin û galgalên wan jî weke çêra heywanê ku lek in.

Pênc

'Em dizanin ku bi tenê hêza gotinê dikare li hem-ber quweta şûr û zilma nefretê bisekine. Ji bîr mekin, qerarên ku şûr didin, timî bi xwîn in. Gotina xweş, bihara dilan e; lê li berî her biharê jî zivistanek heye, her biharek li pey zivistanekê tê. Ji lewre hespê xewn û xeyalan bi gotinên xwe carina dilan bi ken û he- nek dikelînin, carina jî bi keser û jan disotînin, carina deng û gotin dibin hingiv ku meriv jê têr nabe, carina dibin jahr ku meriv jê xelas nabe, carina mîna tîrêjên tavê hêvî û xwestekan hişyar dîkin, carina jî mîna stêrên ku dirijin, coş û heyecanê divemirînin. Hespê xewn û xeyalan çav natewîne, her û her, bi sê den- gan, bang li siwarê jîr dike.' M. Uzun

Şeş

Hin bêje hene ku mirovan bal başiyê dîkin, hin jî henin, mirovan di nava nebaşyan de dixeniqînin. Gotin heye ku mirovan vexwendinê 'ilm û 'îrfanê dîkin. Gotin heye, xwediyê xwe di zinaran û kor- talan da wer dike. Gotin heye, xwediyê xwe di xelatan da wenda dike. Gotin heye ji herba xe- rabtir dike xwediyê xwe. Gotin heye, dev û lêvên xwediyê xwe kêr dike. Gotin heye, guhên xwediyê xwe ker dike. Gotin heye û gotin heye... Weke ku helbestvanekî jî gotiye; gotin heye, dawîya herban tînê û gotin e a ku herban dikelîne û dipijiqîne. Go- tin, bêtir dizane.

Hin bêje henin ku awiran diguherînin. Yên ku nêrînen xelet diguherînin jî gotin in. A ku 'Umerê kurê Xettab ji tarîtiya şevên kûr xilas kiribû dîsa go- tinek bû, lê çî gotin... Di gotinê de hîkmet heye, lê ku gotin gotin be... Lewra dîsa gotin dikare - ge- lek caran dike jî- herbê bi hîkmetê re bike.

Bêjeyên têkçûyî jî hene: têkdîçin û têkdîbin. Gava ku ji devê xwediyê xwe derdikeve, bi hezar poşmaniyê li xwediyê xwe vedigere. Tevlî ta'liyên xwe, heqê xebata xwe jî ji xwediyê xwe dixwa- ze... Ne'ûzûbillah... Ev gotin weke xwarinên xavî, weke kerikên fêkiya û weke zebeşe Ebû Cehil in. Ev bêje û gotinên ku bê hesab, bê plan û bê yî ku bervêderên xwe hilbijêre werin gotin, di dil û mêjiyan de firqeyan dadigre...

Çav dibînin; lê ê ku dipeyivin gotin in. Dil dikele û xwe dispêre gotinê. Rondikên ku ji dil dadiweşin 'erdê, ji aliyê gotinê tê berhevkirin. Demsalên ça- van, bi xêra gotineke hêsan xwe tesellî dîkin. Go- tin, xwediyê xwe dide naskirin. Wê çaxê her kes, berî navê xwe, bi gotina xwe tê naskirin. Yanê mi- rov dibêjin û tene naskirin.

heft

Siltanê sifreya bêjeyan -bê şik- qasidê Xwedê (sxl) ye. Ew, siltanê gotinê û siltanê hemû gotin- daran e jî... Di 'ezmanên mirovahiyê de xwediyê gotina heqqî ew e. Xwediyê peyva dawî jî ew e. Çî gotiyê gelo ji bo rengê gotinê; *"Baweriya kê, ji we, bi Xwedê û roja qiyametê heye, an bila tiştên bi xêr bibêje, yan jî, bila qet nebêje..."*

lorîheyîv

sidîq gorîcan

heyîv hilatiye nîvenîvî

nîvî reş e nîvî spî

bebila'm dilê'm xweş dike

bi xeweke tamhingîvî

(ev meh meha kewçêrê ye

kuleka min ronak ronak

xwestika'm j' rengê xêrê ye

xwedê bike jînferahnak)

şewqa hîvê diçilwile

dî nav çavên çem û golan

evîna hûrika'm dikemile

b' rengê gulê di nav dilan

(.....

.....)

roniya heyî a sebrê ye

hênikahî ketiye l' derdor

melûliya'm l' nav cêrê ye

cêr disincire bi hêlma nûr

(.....

.....)

kewçêr2008wan

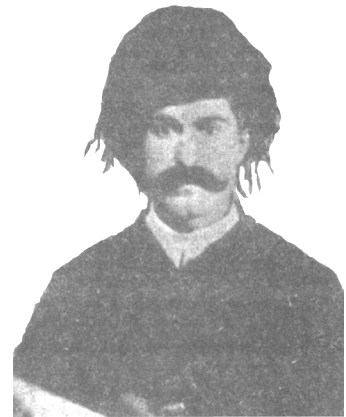
Foto: Hacı Yılmaz

Di Esaretê De Destana Qehremaniyê *

‘Evdîrrehîm Zapsû
Wergêr: Zafer Berdestî

Evdîrrehîm Zapsû, di sala 1890’î de li navçeya Elbaka (Başkale) Wanê ji dayik bûbû. Ji 1948’an şûn de mecmû’ayek mehane bi navê “Ehl-i Sünnet” derxistibû. Berhemên wî yên hêca yên weşandî yên wekî Büyük İslam Tarihi (Dîroka Îslamê ya Mezin), Cenaze ve Temizlik Ahkâmı (Hukmên Cinazê û Paqijiyê) hene. İnşallah neviyên rehmetî yanî zarokên Bîrêz Pertev Zapsû, wê berhemên kalikên xwe yên din jî biweşînin.

Yê ku cara pêşiyê, di kovara Ehl-i Sünnetê de, di esareta ustad de destana qehremaniya wî ya li hemberî nikola weşandiye, Evdîrrehîm Zapsû Xwedêrîhmlêkirî ye. Di 9ê sibata 1958’an de li Stenbolê wefat kir. Gora wî li Edirnekapiyê di Goristana Necatî Bey de ye. Teksta di kovarê de wiha ye:

Ev wêne dema ku Bedî'uzeman ji Rûsyayê firar dike (Piştî herba yekemîn a cihanê) û diçe Elmanya, ji aliyê Elmanîyan ve hatiye kişandin. Wêne Ji kitêba Tarihçe-î Hayat a ku di sala 1958an de hatibû çapkirin, hatiye wergirtin.

Kesayetiya Se’îdê Kurdî, aqilan mat dike.

Zapsû, di şerê cîhanê yê yekemîn de, li bajarê Bîlîsê bi birîndarî dîl dikeve. Di heman rojê de Bedîuzzeman jî dîl tê girtin.

Ew şandibûn Sîbîryayê. Di baregeha herî mezin ya dîlgirtiyan de bû. Ez di girava Narkun ya Bakuyê de bûm. Rojekê Nîkola Nîkolavîç² gava dîlan teftîş dike û li baregehê digere, di pêşiya Bedîuzzeman re derbas dibe, Bedî’uzzeman ehemiyetê nadê û ji cihê xwe nalive. Ev bala serfermandarê rûs dikşîne; bi hincetekê careke din di pêşiyê re derbas dibe lê dîsa jî naleqe. Cara sisiyan li pêş Bedî’uzzeman disekine û bi navgîniya wergêrekî di navbera wan de axaftî-neke wiha derbas dibe:

—Gelo ez nas nekirim?

—Erê min nas kir. Nîkola Nîkolevîç e. Xalê çar e. Serfermandarê Eniya Qafqasê ye.

—Nexwe çima heqaret kirin?

—Na... Bila bibexşînin min heqaret li wan nekiriye, min emrê muqeddesata xwe bi cih anî.

—Muqeddesat çi difirme?

—Ez ferzanekî îslamê me, di dilê min de îman heye. Ew kesê ku îman pê re heye ji kesê ku îman pê re tine, çêtir e. Heke ez li hember wî rabûyama ser xwe, min ê ji muqeddesata xwe re bêhurmetî bikira. Ji ber vê yekê min qiyam nekîr.

—Di vî halî de bi gotina bêîman ve, hem ji şexsê min re, hem ji artêşa min re, hem jî ji neteweyê min re û ji Çar re heqaretê dike. Bila aniha bi destê lijneya dîwana herb ve were darizandin.

Li ser vê fermanê, dîwana herbê tê danîn. Efserên biryargehê yên tirk, alman, awûstûrî, yek bi yek hemû bi îsrar ji Bedî’uzzeman rica dikin ku ji serfermandar lêborînê bixwaze. Bedîuzzeman vê bersivê dide:

—Ez dixwazim koçî kîşwerê axretê bikim û derkevîm hizûra Resûlullah. Pasaportek ji min re lazim e. Ez li dijî îmana xwe tevnagerim.

Kes li hember vê (gotinê) dengê xwe dernaxe, encamê dipên, pirsîn û bersivdayîn diqedîye.

ji pîvanên vejînê-8

Mirovê Sextekar

Yê ku rolan dike, rastîyan vedişêre, her dem
xwe nuranî û dilgeş raberî xelkê dike û dix-
waze xwe wisa nîşan bide, ji xwe re bar li ser
bar peyda dike û dide ser hev. Weke peykerekî
zêrrîn lêbelê nigên xwe ji heriyê bin; hima
hima çav li hilweşibûnê ye û namzedê
ketxwarinê ye.

Li Xwe Aş Bûn

Gereg meriv, rûmetiyê bide xwe. Yekî ku
li xwe rêzdar nebe, xwe bi xwe, xwe dike
xerîbê xwe. Yê ku li xwe aş in, yanî rasterast
in mifteya durustbûne bi dest xwe xistine.
Îcar, yên ku vêya qebûl nekin, her dem pexîl,
rikber, mirik, zarvekar û xirabkar in. Gereg
meriv ji rexneyan eciz nebe; Yanê dilê xwe ji
rexneyên çêkerî teng neke. Tevgerînek wisa
elameta zanyariyê û baqiliyê ye. Dijê vê he-
vokê jî rast û li cîh e.

Ömer ÜMİT

Ji benda ku li çar û artêşa rûs heqaretkirinê ceza-
ya dardakirinê divê, siza dardakirinê didin. Ji efserê
mangaya ku ji bo bicîhanîna biryarê hatibû re:

Dibêje “Bi dilşadiyeke berz destûrê bidin. Ez
panzdeh deqîqeyan vatiniya xwe bicîh bînim” û
ku destnimêj digre û dest bi nimêjê dike, Nîkola
Nîkolavîç tê û jê re dibêje:

—Li min biborin, min digot qey hûn dixwazin
heqaretê li min bikin. Derheqê we de min zagon bi-
gerxist, lê ez niha fehmdikim ku hûn li gorî îmana
xwe tevdiagerin û fermanên pîrozên xwe bi cîh tînin.
Hukmê we hate betalkirin, ji ber rayedariya we ya
dînî hûn liyaqî teqdîrê nin. Min hûn ecizkirin; car-
din cardin rica dikim, min bibexşînin.

Ji bo hemû mislimanan ev saxlemî û metîniya dînî
û xuyê berz yên ku layiqî mînakbûnê ne, ji aliyê
sîtvanekeî hevalê wî —ku li gor dîtinên xwe- ve di-
hat vegotin. Çaxa ku min vaxa bihîst çavên min tije
hêstir bûn.

* Ev nivîs bi zimanê tirkî di kovara Ehl-i Sünnet de, di
15ê Cotmeha 1948an de li ser rûpelên 10 û 16yan hatiye
weşandin. (Binhêrin: Ehli Sünnet, 15 Ekim 1948, cilt: 2,
sayı: 46/20, r. 10 û 16)

² **Nîkola Nîkolavîç:** Li gor hin çavkaniyan navê wî
nîkolay nîkolayovîç e. Di sala 1856an de li petersburgê
hat dinyayê. Neviyê çarê rûsan nîkolayê ewil e. Ji bo
ku ji qesrê ye, hat ser vatiniyên girîng. Di 1905an de
bû yawerê çar. Nîkola, di şerê cîhanê yê yekemîn de bû
serleşkerê artêşan rûsan. Di eniyên cihê cihê de ji van
artêşan re rêveberî kir. Ji van eniyan yek jî eniya qafkasê
bû. Di avrêla 1916an de rûsan erzirom û trebzon dagir
kirin. Dûv re jî erzingan û mûş ket destê dijmin. Di he-
yama vî şerî de ustad bedîuzzaman digel şagirtên xwe,
li derdora pasînler, wan-gewaş, îsparît û bilîsê bi hêzên
rûs û ermeniyên re şer kir. Va têkoşîna ku 1914an de
destpêdike, heta şehîdbûna gelek telebeyên wî û di sibata
1916an de esîrbûna dewam kir. Mistefa yalçîn jî di “Son
Şahitler I.”ê de behsa nîkola û ustad dike: “Em ji aliyê
rojawa dîl ketin û çûn sîbîryayê. Mele Se’îd, ji rojhilat dîl
ketibû. Gawirekî mezin hebû: Jê re nîkola digotin. Min
ew li petersburgê (Lenîngrat) dîtibû. Yekî zalim bû. Mele
Seîd, jê re pesinde pêşkêş nekiriye. Wê jî, ew pîr qeheran-
diye. Kiriye ku dardakirin bide. Dûv re ji dîndariya wî,
ew nedaye dardakirin.” Piştî şoreşa bolşewîkan demekê
li qirîmê ma. Di 1919an de çû fransayê. Bi qasî deh salan
ku li wir jiya şûnda di 1929an de li Antîbesê mir.

Ca'ferê Teyar (r.x.l)

Seyfeddin Aykaç

Hiz. Cafer kurê apê Resûlullah, (Selama Xwedê li ser) Ebu Talîb'e. Birayê Hiz. 'Elî ye. (r.x.l). Berî ku Resûlê Xweda here mala Erqam, wî îman anîbû. Bi qefila hîcreta Hebeşîstanê ya duyemîn re, digel jina xwe Esma hîcret kiribû. ¹

Muşrikê Qureyşîyan, ji bo ku Mûmînên ji Hebeşîstanê bizivîrinin Mekkeyê, 'Ebdullah ê Kurê Ebî Rebî'e û 'Emr ê kurê 'As, tevî xelatên giranbiha şandin Habeshîstanê. Dema ku qasidê müşrikan li pêşberî Necaşî Misilmana zem kirin, nûnerê Misilmanan Hiz. Caferê kurê Ebutalib bersîva wan da û xwest ku sê pîrs li wan were kirin;

- Ma em kolê qureyşîya nin?

- Gelo me bi neheqî xwîna yekê/yekî ji wan rijand, ango me li Mekkeyê kujerî kiriye ku bi kotekî vegera me dixwazin?

- Me malê wan ne çopandîye ku mafê wan li ser me hebe?

Qasidê qureyşîyan temamê pîrsan bi nerênî bersivandin. Lê belê dev ji berdana parastina sene-man û ketina ola îslamê li gor wan guneh û bezax bû. Ji Necaşî re gotin ku ev ne di ola me û ne jî di ola we de ne. Li ser vê gotinê, Necaşî ji hiz. Cefer pîrsa ola nû ya Îslamê kir. Hiz. Cefer (r.x.l); behsa îman û sinc û dîlpakiya ku Îslam berpêşê wan kiriye kir. Hiz Cefer li ser daxwaza Necaşî dest bi xwendina Sûreta Meryem kir û xwend, dûv re Sûreta 'Enkebût û Rûm...

Hêstirên germ ji çewê Necaşî diherikîn, Necaşî dixwest ku ji wê kaniya weke şîr û hingivê, hinekî di jî vexwe. Îşaretî bal Hiz Cafer kir û hiz. Cefer nesekinî, vê carê dest bi Sûreta Kehf kir û xwend. Dibe ku derdora Necaşî haj pê tunebû, lê ji Necaşî re vexwarina şîr û hingivînê nesîb bibû. Necaşî serê xwe rakir û : " Ez sond dixwum bi navê Xweda, ev nûra hanê ji 'eynê qendîlê derdikeve. Musa û Îsa bi 'eynî peyamê hatibûn." Got û wisa qene'et kir ku Hiz. Muhammed (selama Xwedê li ser),

pêxemberekî Xwedê ye. Li ser vê bûyerê Misilman hatin parastin. ²

Hiz. Cafer (r.x.l) û hevalên wî, di sala heftemîn a hicretê de ji Hebeşîstanê zivîrin Medîneyê. Wê demê Hiz. Pêxember (selama Xwedê li ser) li fet'ha Heyberê nû vegeriya bûn. Dema ku hiz. Cefer dît z'ef kêfxweş bû, Ceferê kurê Ebutalib pêşwazî û hembêz kir û nava herdû çavên wî maç kir³ û got: "Ez nîzanim gelo bi hatina Cefer yan bi fetha Xeyberê dilşa bim."⁴

Ew kesên ku li Hebeşîstanê hatibûn ji wan re jî extirma Heyberê hate parkirin.⁵

Di Sala heyştemîn a hicretê de Qasidê Xweda selama Xweda li ser, ji bona hikimdarê Gassaniyan Harisê kurê 'Umeyr şande Şamê. Dema ku di Muteyê de derbas bû, Waliyê Muteyê wî girt û dema ku hîn bû ku qasidê Resulullah e wî şehît xist.

Dema ku Resulê Xweda ev bûyer bihîst z'ef xem kişand û yekser artêşek amade kir. Ji bona serdarê artêşê Zeydê kurê Herîse hilbijart. Ew şehît bikeve di şûna wî de, Caferê kurê Ebutalib, ew jî şehît bikeve 'Ebdullahê kurê Rewaha ê bibûya fermandarê artêşê.

Ebu Hureyre dibêje " Ez jî di herba Muteyê de bûm. Dema ku em rastî wan hatin min dît ku ew bi hejmara leşkeran, çek û bi hespan ji me z'ef dijwartirin û bi hêz in. Dema ku ceng dest pê kir Zeydê kurê Herîse direfşa Resûlê Xweda da destê xwe û kete herbê piştî demekî şehît ket.⁶

Dema ku hiz.Zeyd şehît ket, Caferê kurê Ebutalib direfş hilda û zirxê xwe li xwe kir, çekê xwe da destê xwe û li hespê xwe siwar bû û kete nava herbê. Heta navîna dijmin çû, dijmin û têkoşer tevlihev bibûn. Kafir vekî pêlê behrê li ser misilmanan de dihatin, hiz. Cafer (r.x.l) nihêrî hespa wî yê revê ye, xwe ji hespê avêt û şûrek da piyê hespê xwe û dom kir, di destekî de şûr û di destê din de

ji pîvanên vejîné-9

Însanên Nêrîn Xirab

Bi ceribandina gelek mirovan ve sabît e ku, însanên nêrîn xirab, ji çî pîrsgirêkê re nabin çareser û problemê her dem mezin dîkin. Yê wisa paşgotinê, xemsariyê û belengaziyê çêtir dibînin.

Halevku, ji bo tarîti li holê rabe, divê her kes kirbîtekê vêxe, çirakê têke destên xwe. Hingivê mişekê, bitenê ne tiştek e; lêbelê yê oxulekî mirov têr dike.

Ray û ramanên neyîni, verdigere vejena neyînî ku ew jî însên nexweş dike.

Ömer ÜMİT

direfş... Bêhna bihuştê hate pozê wî û got ; “Ev Bi-huşta vexwarina wê sar û bi te’m e û nêzîkbûna wê bihuştê çiqas xweş e.”⁷⁷ Piştî vê gotinê dijmînekî şûrek li destê wî xist û destê wî bi hewa xist, direfş da destê din, şûr cardin bilind bû û destê din jî wekî termekî kete ‘erdê, direfş hilda palgeha xwe. Dijmin bûne dudu, bûne sisê şûr bi şûran lê xistin, xûn ji her aliyê laşê wî de diherikî, Cafer di nava dû û xubarê de wenda bû, hê jî deng ji çek û şûran dihatin, her cara ku şûrek radibû bihuşt ewqas nêzîk dibû, direfş û termê wî bi hev re ketin ‘erda sar. Ruh ji zû de xwe gihandibû bihuştê. Her milek ketibû aliyekî û termê wî jî li aliyekî din ketibû. Hz. Cefer di xortaniya ‘umrê xwe de di ‘erda Muteyê de şehîd ket.

‘Umrê wî sih û sê bû. Ji bawermendên pêşrev bû, di riya Xwedê de du cara hicret kiribû. Resûlê Xweda jê re di got; “tu hem bi beden û hem bi ex-laq li min çûyî.”⁷⁸

Li Medîneyê Resûlê Xwedê (selama Xwedê li ser) behsa herbê dikir, ji eshabîyan ra. Dema ku Hz. Cefer şehîd ket, hêstir di her dû çevê Resulê Xweda (selama xwedê li ser) rijîyan, sehabe şaş mabûn bi şaşîti û bi çevêkî dilxwaz li Resullullah dinîhêrîn û dipirsîn “çi bû?”. Resûlê Xweda; “ Cefer şehid ket. Dema ku herdû milê Cafer hatine jêkirin û şehîd ket du heb bask pê ve kirin û min wî dît ku bi melekên re di nava bihuştê de difiriya.” Piştî vê gotina Resulê Xwedê (selama Xwedê li ser) ji Hz. Cafer re hate gotin “Ceferê teyyar”.

1 İbn Sad, Tabakât, Beyrut, 1376/1957, 4, 34; İbn Abdilber, el-İstiâb, Kahire (t.y), I, 242

2 (İbn İshak, es-Sîre, I, 356-362; Ahmet b. Hanbel, H. no:1740, 4400; İbnü'l Esir el-Kâmil, Mısır 1301, II, 37-38; İbn Haldun, Tarih, Mısır 1355/1936, II, 178; İbn Kayyim, Zâdü'l Meâd, Mısır (t.y), I, 301

3 Ebudavut

4 İbni Sa'd 4/35; Taberânî Kebîr 2/110; Tab. Sağır 1/19; İbni Ebî Şeybe 12/106, 535, 14/349; Hakim 2/624, 3/208; Bey. S. Kübrâ 7/101

5 Buhârî, Sahîh, İstanbul 1329, V, 80; Müslim, Sahîh, (Nşr. M. F. Abdülbâki), 1375/1956, IV, 1946

6 İbn İshak, es-Sîre, IV, 20; İbn Sa'd, Tabakât, IV, 38; Buhârî, Sahîh, V, 87

7 Beyh. Delâil 4/363; İbni Hişâm 4/72; Taberî 3/39; Ebû Dâvûd 2573; İbni Sa'd 4/27; Ebû Nüaym Hilye 1/181; Üsdül Gâbe 2/271

8 Buhârî h. no: 2698 ve 4251; Tirmizî 3769; Müsned 1/98, 115; Ebû Dâvûd 2280. Bu hadis daha önce de geçti. İbni Sa'd 4/36

ŞEHNAMEYA KURDÎ: MEM û ZÎN

Xweşmêr

Her gîha li ser koka xwe hêşîn dibe, geş dibe û ber bi gîhaştûbûna xwe ve dimeşe. Darên bêkok yan jî bi kokên ze'îf zû dikevin û ser û bin dibin. Edebiyata ku li ser koka çand û hunera xwe hêşîn bûye, pêş ve çûye û gîhaştiye qonaxeke navnetewî û bandor li ser edebiyatên neteweyên din kiriye. Edebiyata Kurdî jî li ser zargotin, 'edet û kevneşopiyên xwe hêşîn bûye heta îro stuyê xwe xwar nekiriye û bi coşeke têkûz heta îro herikiye û hatiye.

Hinek mirov bi jêhatîbûn, têkoşîn, 'ilm û hunera xwe ve çawa ku li nav gelê xwe pêş de bin û ronakbîr û rêberên gelê xwe bin, hinek berhem jî her daîm ji dewlemendiya naveroka xwe ve daîm pêş ve ne û rê nişanî gelê xwe dide û ji mirovan re di şevên tarî da dibin stêrkên rênas û ronahiyê. Her gel û milletek ku heta roja îro hatine, edebiyata xwe, dîroka xwe, civaknasiya xwe li ser koka çanda xwe damezrandine û ligel veguherînên çax û zemanan da ciyekî taybet, bilind û qedirnas ji xwe ra peyda kirine.

Edebiyatên nûjen îro li ser koka edebiyatên klasîk hêşîn bûne, geş bûne û pêş ve çûne. Dema em edebiyata 'ereban, ya farisan, ya tirkî, ya îngilîzan û fransîzan dinêrin em dibînin ku edebiyatnasên wan li ser zargotina milletê xwe xebitîne û edebiyateke xurt û têkûz derxistine meydana. Îro li ser ruyê zemîn hinek berhemên zêrîn henin ku hem milletê xwe pê vejandine hem jî hesteke xweşik û diln dane xwendevanên xwe û li her demekê li ser rewacê bûne û ji qedr û qîmeta xwe tiştek wenda nekirine. Di ramangeriya tesawûfê de *Futubatu'l-Mekkeyye* (Kurê 'Erebî), di hikayatên pendgerî û hîkmetnasiyê de *Mesnewî* (Mewlana Celaleddînê Romî), li ser huneriya fablê *Kelîle û Dîmne* (Beydeba), li ser alegoriyên qonaxên tesawûfê, *Mantiq'ut-teyr* (Ferîduddîn 'Ettar), li ser evîngeriya payebilind, *Leyla û Mecnûn* (Nîzamiyê Gencewî, Fuzûlî),

di helbesta qlasîk ya qorê herî bilind de bi hunereke hosteyî û herikbar *dîwana* Hafîzê Şîrazî û Melayê Cizîrî, di warê novelgeriyê da *Sûc û Ceza* (Dostoyevskî)... û hwd. di beşên xwe de bûne mînakên herî baş û heta îro jî ew taybetmendiyan xwe parastine. Ew berhemên ku ji roja hatine nivîsîn û heta îro, ji destên edebiyathezan da neketine û herdem li rewacê bûne, payeke bilind hilgirtine û 'eleqeyê mezin kişandine ser xwe û îro bûne şaheserên dinyayê.

Şehnameya Fîrdewsî (m. 934?-1020) çawa ku gelê

Faris vejandîye û ew bi dîroka wan daye agahdar kirin û dîrok, çand û destanên wan ji wendabunê xelas kiriye, Mem û Zîna Ehmedê Xanî jî gelê Kurd hişyar kiriye û rastîna wan bi wan daye zanîn û ew ji destê mêtîngeran daye xelas kirin. Mem û Zînê; dîrok, edebiyat, felsefe, tesawûf, neteweperwerî, siyaset, etnografî, stêrnasî, olperwerî û Kurdperwerî bi şiklekî hunerî pêşkêş kiriye û bi awayekî edebî li ser van mijaran sekiniye û cudahiyên Kurdan yê ji gelên din daye zanîn ku ew jî milletekî kevnare ne. Li me daye zanîn ku em jî xweyî binyad in û em ne bê 'esl, bê dîrok û bê edebiyat in.

Fîrdewsî li nav gelê xwe geriyaye, efsaneyên Persan yê kevnare berhev kiriye, di nav berhema xwe de kom kiriye û heta îro gihandîye destên edebiyathez û edebiyatnasan. Têkoşînên navbera Keyumser (şahên îraniyan yê yekem) û Ehrimen, hikumdariya Cemşîd, Dehhaq, li ber Dehhaq serkeftina Kawayê Hesinkar, serdema Feridûn, şerê Keyhusrev û Efre-siyab, serkeftinên Rustemê kurê Zal; mutrib, rebab-jen û neyzenên dîwana şahân; pîrozkirinên newrozê, ziyafetên perîrûy û mehcebinan, mijarên Şehnameyê ne. Û Fîrdewsî bi şiklekî hunerî û edebî bi awayê mesnewiyê nivîsiye û di navbera mirovên wê demê û yê pêşerojê de têkiliyek peyda kiriye. Bi vî şiklî Mem û Zînê jî bar û berpirseke bilind daye piştî xwe û wê jî, gelê Kurd vejandîye, heqîqeta dîrok û hebûna wan bi wan daye hesandin (agahdar kirin). Mirov dikare di Mem û Zînê de taybetmendiyên Kurdan yê sedsala wê demê, 'el û 'eşîrên Kurdan, mîr û mîrektiyên wan, helbestvan, sinc û kevneşopiyên wan bibîne.

Girîngiya Mem û Zînê û Mêrxasiya Ehmedê Xanî:

Zîmanê Farisî, piştî nivîsîna Şehnameyê, di nivê sedsala dehem de (h.IV/m.X) hêdî hêdî li ber zîmanekî edebî, 'ilmî û 'eqilî ve herikiye. "Fîrdewsî di mavbeyna dînê Îslamê û kevneşopîya Farisan de têkiliyek peyda kir û ev xebat bu bî'eta gelê Faris li bal şerî'eta Îslamê. Xutbeya wê bî'etê bi zîmanê Farisî hate xwendin. Piştî vê bî'etê, zîmanê Farisî kete qonaxê nû. Ev merhele bû pîrozbahîya zîmanî Farisî..."¹ Lewra ji bo Farisan zîmanê pîroz heta wê demê tenê 'Erebî bû. Îraniyan berhemên xwe di çarçoya 'Erebî de dianîn meydanê. Ebû Reyhanê Bîrûnî (wefat: h.440/m.1048) di da-

neberheva zîmanê 'Erebî û Farisî de, bi qerfî dibêje; "Zîmanê Farisî jî bilî vegotina hikayetên padişahan û çîrokên şevan, bi kêra tişteki nayê." Di qonaxa ramangeriya dînî da, di sedsala XIyan de piştî berhemên Xezalî, Hûcwrî, Nasirê Xusrew û Senaî, zîmanê Farisî rûmeteke girîng bi dest xist. Wê demê hinek zanyarên ehlê sunnetê di mizgeftên Iraqê da xeberdana bi zîmanê Farisî mekruh dihesibandin. Lêbelê hêdî hêdî berhemên dînî, tesawûfî hatine nivîsîn û zîmanê Farisî jî bi pêş ket û bû zîmanekî xurt yê edebiyat û zanînê.

Kurd di serdema cenabê 'Umer de bûne bisil-man û xwe bi Îslamê ve girêdane û kultur, raman û kesayetiyên xwe li gorî baweriya Îslamê ve veguherandine. Ji dînê Îslamê re xizmetkarî kirine û dikin jî. 'Alim û edebiyatnasên Kurdan bi gelemperî berhemên xwe bi 'Erebî nivîsîne û di medreseyan xwe de hînî 'Erebî bûne û bi vî zîmanî, perwerdehî û hîndekariya xwe qedandine. Heta dema Şêx Ehmedê Xanî tu kesî bi zaneyî behsa Kurd û Kurdewariyê nekiriye û berhemên xwe li ser vê ramanê bi zîmanê xwe nenivîsiye. Ehmedê Xanî ev kevneşopî hilweşandîye û guh nedaye rexneyên 'alim û melayan yê di vê derbarê de; û ji bo pêşeroja neviyên xwe, ji zîman û gelê xwe re xizmet kiriye. Ehmedê Xanî sebaba bi Kurdî/Kurmancî nivîsina Mem û Zînê, bi malikên xwe yê zêrîn ve wiha beyan dike:

Safî şemirand vexwarî durdî
Manendê durê lisanê Kurdî
Înaye nizam û intîzamê
Kêşaye cefa jiboyê 'amê
Da xelq nebêjîtin ku "Kurd
Bême'rifet in bê'esl û binyad
Enwa'ê milel xwedankitib in
Kurmanc tenê di bêhesib in"

Defîla Serxwebûna Gelê Kurd:

Çawa ku dibêjin Fîrdewsî gelê Îranê û zîmanê Farisî vejandîye, Ehmedê Xanî jî gelê Kurd û zîmanê Kurdî vejandîye; gelê xwe şiyar kiriye, valahiya milletê Kurd ya di navnetewî tije kiriye, 'esl û binyad û hebûna wan, bi wan daye naskirin. Heta van salên dawî jî nemaze li Komara Tirkîyeyê hebûna Kurdan nedihat pejirandin û Kurd wekî qewmekî Tirkên çiyayî dihatin hesibandin, herwekî ku hinekan digotin 'Ereb in, hinekan jî

1 Nasrullah Purcewadi, Buyê Can (Can Esintisi-İslam'da Şiir Metafizigi), wergir: Hicabi Kirlangic, weşanên İnsan, İstanbul 1998

2 Ehmedê Xanî, *Mem û Zîn*, weşanên Deng, Stenbol çîleya paşin 2010, r. 171-172

digotin Faris in. Lê belê Ehmedê Xanî sêsed sal ji beriya niha behsa Kurd û Kurdewariyê, û olperweriya kurdan kiriye, behsa 'edet û kevneşopiyên wan kiriye û daye zanîn ku Kurd ne ji wan neteweyan e, qewm û milletekî serbixwe ye û milletekî bisilman e. Qîl û qala gelên din jî kiriye wesfên wan milletan car caran beyan kiriye.

Xalib nedibû li ser me ev *Rûm*
Ned'bûne xirabeyê di dest bûm
Mehkûmu'eleyhî û selik
Mexlûb û mutî'ê *Tîrk û Tacîk*
Emma jî ezel Xwedê wesa kir
Ev *Rûm û 'Ecem* li ser me rakir ...
Bif'kir jî *'Ereb* heta ve *Gurcan*
Kurmancî ye bûye şubhê bircan
Ev *Rûm û 'Ecem* bi wan hesar in
Kurmanc hemî li çar kenar in (Mem û Zîn, beşa 5.)
Rûm û 'Ereb û 'Ecem di ferman
Meşhûr bi navê "Mîrê Botan" (Mem û Zîn, beşa 8.)

Tezkireya Helbestvanên Kurd:

Yekem car Mem û Zînê qala şa'irên berî xwe kiriye û 'eleqeyeke mezîn kişandîye ser wan. Mîrektiyeke (mîrtî) ku qedr û qiymetê bide huner û edebiyata Kurdî jî tune bû. Lewra bi xebatên şexsî hew ew valahî dihatin tijekirin.

Ehmedê Xanî, di berhema xwe da qala şa'irên Kurdan yên navdar dike û beyan dike ku wî jî wan sûd wergirtiye û ewana herdem ronahi û ronakbirên gelê Kurd in. Eger şî'r (helbest), diwan û hunereka gîhaştî ya Kurdan hebûya wê demê jî qumaşê huner û edebiyata wan re jî wê xirîdar (kirîdar, miştêrî) hebûna.

Ger dê hebûya me jî xwedanek
'Alîkeremek letîfedanek
'Îlm û huner û kemal û îz'an
Şî'r û xezel û kîtab û diwan ...
Min di elema kelmê mewzûn
Alî bikira li banê gerdûn
Bîna ve rûha *Melê Cîzîrî*
Pê hey bikira *'Elî Herîrî*
Kêfek we bida *Feqîhê Teyran*
Hetta bi ebed bi mayî heyran (Mem û Zîn, beşa 6.)

Ehmedê Xanî xwendevanekî edebiyata Kurdî yên baş bûye, diwan û helbestên edebiyata Kurdî bi temamî xwendîye û navên wan berhem û mesnewiyên evîn yên navdar jî daye zanîn ku haya wî jî edebiya-

ta gelên din jî heye. Behsa navê berhemên hêja kiriye (Hikayeta Şêxê Sen'an, Ferhad û Şîrîn, Yûsuf û Zuleyxa, Wamiq û 'Ezra, Weysî û Ramîn, Leyla û Mecnûn)³ û navê berhema xwe jî li wan daye girêdan ku ew jî ne kêmtî wan e.

Mem û Zîn îro jî wesiqeyeka Kurdan ya herî hêja ye. Ji aliyê edebiyatê ve destangeriyê ve, mesnewiyê ve, pesna mîrxasiya Kurdan ve, vejandina zimanê Kurdî û Kurdan ve, kevneşopî û toreyan civata Kurdan ve, li ser netew û netewgeriya Kurdan ve, li ser rindî û evînê ve, hûnandina helbest û sen'etên hunerî ve, rêçeteya nexweşiya milletê Kurd ve berhemêke payebilind e û di nav edebiyata Kurdan de stêrkeke herî ronahî ye û him edebiyata wan him jî jiyana wan jî nû ve vedijîne.

Çavkanî:

*Ehmedê Xanî, Mem û Zîn, çapa sêyem, Stenbol, Çileyâ Paşin 2010

*Fîrdewsî, Şahname, Stenbol 2009

*Ebdullah M. Varlı, Diwan û Gobîdeyê Ehmedê Xanî yêd Mayîn, Stenbol 2004

*Murad Ciwan, Ahmedê Xanî, jîyan, berhem, û bîr û baweriyên wî, Stenbol 1997

*Abdurrahman Durre, Şerha Diwana Ehmedê Xanî, Felsefe û Jiyana Wî, Stenbol 2002

*Nasrullah Purcewadî, Buyê Can (Can Esintisi-İslam'da Şiir Metafizigi), werger: Hicabî Kırılanc, İstanbul 1998

*Faik Bulut, Ehmedê Xanî'nin Kaleminden Kürtlerin Bilinmeyen Dünyası, Stenbol 1995

*Ferhad Şakeli, Mem û Zîn'de Kürt Milliyetçiliği, Stenbol 1996

³ Leyla te kire bela li Qeysî
Ramin bi te ramî bû li Weysî
Yûsuf te çira numa Zuleyxa
Wamiq te kusa gîhande 'Ezra
Şêxê weku pence hec bijarî
Dîn kir te jî bo keça kufarî (Mem û Zîn, Beşa 2.)

HEMZHEYÊ MIKSÎ

A. Spayêrtî

Li cîhanê hinek kes henin ku gelek navdar in; lê belê dema mirov li xebat û kirinên wan dinêre, xuya dibe ku -mixabin- nehêjayî navê xwe ne. Ji aliyê din ve hin kes jî hene, li ser doza xwe xebat û kirinên wan pir zêde ne, lê belê navên wan -mixabin- veşartî mane. Em baş dizanin ku ew kesê xebatkar û têrxîret, di her demê de, doza xwe, beriya navên xwe parastine. Nemaze Hemzeyê Miksî jî, yek ji wan kesa e. Li ser doza kurdariyê kesên mîna wî ku xebat kirine, xîm avêtine, li ser rê û rêbazê zanistiyê sekinîne, bawer dikim kêma in. Lê belê di nav gelê xwe de zêde nehatiye naskirin û nasandin. Bi xebat û kirinên wî re navê wî jî veşartî maye. Bi rastî, lêkolîneke gelek berfireh li ser Hemzeyê Miksî hewce ye. Xebatên li ser Hemzeyê Miksî hatine kirin û çavkaniyên di derbarê wî de hene gelek kêma in. Em ê jî di vê kurtenivîsa xwe de, li ser jiyana wî, xebatên wî yên komeleyan pêk anîne, tekoşîna ku li ser kovar û weşanan daye, di jiyana xwe de çi astengî dîtiye, bisekinin.

a) Jiyanê Hemzeyê Miksî

Di sala 1892'an de li bajarê Wanê li nehiyeya Miksê ji dayik bûye.¹ Di dewra Osmaniyan de Miks nehiyeke girêdayê Kawaşê/Westan/ Gevaş ye. Kawaş jî girêdayê bajarê Wanê ye. Lê Miks îro bûye navçe û girêdayê Wanê ye. Hemzeyê Miksî jî, ji vir e. Navê bavê wî *Hecî Bekir* e. Kêla li ser gora wî viha nivîsiye: "Hemze Begê kurê Hacî Bekir"² Perwerdehiya xwe ya pêşîn li Miksê, di "Medreseya Mîr Hesenê

Welî" de distîne, pişt re di vê medreseyê de karbidestî û berpirsiyariyê jî dike. Paşê, li Wanê li "Medreseya Xorxorê" dixwîne. Di vê medreseyê de Seîdê Kurdî (Norsî) nas dike. Di vê medreseyê de xwendevantiya Seîdê Kurdî dike û jê ders digre. Di bin bandora wî de zêde dimîne, têkiliyên xwe bi Seîdê Kurdî re demeke direj didomîne. Wexta ku li Stenbolê dixwîne, di çapkirina berhemên Seîdê Kurdî yên mîna "Îşarat'ul Îcaz" û "Onuncu Soz"ê de alîkariyê dike û têkiliyên wan heta ku diçe Suriyeyê jî didome.

1 V. BÎRSÎNÎ, *BÎR*, "Kürt Kelimesinin En Çok Yakıştığı İnsan: Hemzeyê Muksî" Hejmar.7 Havîn, 2007, r.111

2 V. BÎRSÎNÎ, *Berhema Navborî*, r.112

Piştî Medreseya Xorxorê diçe Stenbolê, li “Zanîngeha Stenbolê” beşa “Ziman û Wêjeya Farisî” dixwîne. Dema ku vê beşê diqedîne dest bi “Medreset’ul Vaizîn”ê dike û di çend salan de wê jî diqedîne.³ Di sala 1914’an de li Omerliya girêdayê Uskudarê dest bi mamostetiya dibistana seretayî dike.

Dema ku li zanîngehê dixwîne hevalekî wî yê bi navê Ali Nihat Tarlan hebûye. Bi xwîşka vî camêrî ‘Edalet Xanimê re dizewice.⁴ Di sala 1919’an de tê Mêrdînê û li vir tê girtin. Piştî tewqîfkirinê ji bo darizandinê wî dişînin Diyarbekirê. Wê wextê bi ‘Edalet Xanimê re dergîstkirî ye. Di wê demê de ji hev re nameyan dişînin. Hemzeyê Miksî di nameyeke xwe de, ji ‘Edalet Xanimê re wiha dinivîse: “Ez Kurd im, ji bona Kurdan û Kurdayetiyê min her ti²tekê xwe gorî kiriye û hêj jî dikim. Ji bona vê yekê ez xwe di nav erkên dijwar de dibînim.”⁵ Pê re Hemzeyê Miksî vedigere Stenbolê, bi ‘Edalet Xanimê re dizewice. Ji wê zewacê keçikeke wan çêdibe û navê wê jî “Menîje” datînin. Menîje, di derdora bistsaliya xwe de, ji sedema nexweşiyekê jiyana xwe ji dest dide.

b) Di Nav Komeleyên Kurdan de Hemzeyê Miksî û Xebatên Wî

Xebatên Hemzeyê Miksî yên herî giring, di qada xebatên siyasî de ne. Di jiyana xwe de li ser warê kurdayetiyê, di derbarê siyasî, çandî û arîkariyê de çî civat û komele hebin, ji wan re an serokatî, an endametî, an jî xebatkarî kiriye. Hêj di dema xwendevantiya xwe de dest bi tekoşîneke hevgirtî dike û bi vê riyê de, ji bona sazîbûna komeleyan dixebite. Dema ku li Stenbolê dixwîne, dibe endamê “Komeleya Xwendekarên Kurd-Hêvî”. (Kürt Talebe-i Hêvî Cemiyeti). Ev komele di sala 1912’an de tê avakirin. Di vê komeleyê de li ser navê endametiye xebat dike û bi hevalên xwe re kovara “Rojî Kurd” derdixin. Kovar piştî çar

hejmaran, ji aliyê dewleta Osmaniyan ve tê girtin. Endamên komeleyê vê carê kovara xwe bi navê “Hetavî Kurd” derdixin. Di vê kovarê de Hemzeyê Miksî li ser beşa zimanê Kurdî dixebite û redaksiyonê dike.

Di nav komeleyan de (mînak: Komeleya Bilindkirina Kurdistanê) cihekî herî bilind de ye. Komeleya Bilindkirina Kurdistanê di sala 1918’an de ava dibe. Di nav vê komeleyê de kesê mîna Hemzeyê Miksî û Xelîlê Xeyalî cih girtine. Ev komele, Şerif Paşayê wek nûnerê gelê Kurd dişîne Konferansa Parîsê û ku Peymana Sewrê îmze bike. Hêviya gelê Kurd di wê peymanê de “serxwebûn” e. Lê mixabin bextê Kurdan di vê peymanê de jî naxebite û pişt re di peymanê Lozanê de her tişt tevlihev dibe.⁶

Hemzeyê Miksî di nav vê komeleyê de, ji her aliyê ve xebat meşandiye. Di vê komeleyê de xebata wî ya mezin di warê çandê de ye. Di derxistina kovar û weşanan de wezîfeyên fermî, an jî nefermî hilaniye ser xwe, ji bona komeleyê xebat kiriye. Di nav wan xebatan de, xebata ku li ser kovara *Jînê* kiriye pir girîng e. Kovar li ser navê komeleyê derdikeve û heta hejmara 20’an Hemzeyê Miksî di kovarê de rêvebirê fermî ye û vê di kovarê de jî dinivîse. Di kovarê de nivîsên wî yên li ser zimanê Kurdî jî hene. Piştî hejmara 20’an ji Stenbolê vedigere Mêrdînê. Mebesta çûna wî ya Mêrdînê ne diyare. Di hin çavkaniyan de tê gotin ku komeleyê ji bona xebatekê ew şandiye Mêrdînê, da ku bi serekê eşîretan re hevdiştin bike. Em dizanin ku bi serhildana Bilîsê de jî xebateke wî ya bi vê rengî heye. Beriya serhildana Bilîsê diçe herêmê bi serekê eşîretan re, serekê bawermendan re hevdiştin çêdike û ji bona yekbûna Kurdan dixebite.⁷ Di vê demê de Hemzeyê Miksî, Evdila Sedî, Evdirrezak Bedirxan, Yusuf Kamil Bedirxan, û serekên herêmê Mela Selîm, Şêx Şahabeddîn û Seyd ‘Elî bi hev re dixebitin,

3 V. BÎRSÎNÎ, *Berhema Navborî*, r.112

4 Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler*, Weşanxana Nesilê, cild:1, r.106

5 V. BÎRSÎNÎ, *Berhema Navborî*, r.121

6 QEDRÎCAN, *WAR*, “Kurtîyek Ji Jîyan û Serhatîya Hemzeyê Miksî; Rewşenbîr û Xebatkar û Siyasetvanê Gelê Kurd”, *Hejmar:14*, Payîz-2003, r.127

7 V. BÎRSÎNÎ, *Berhema Navborî*, r.116

beriya bûyera Hîzanê hevdîtinan pêk tînin.⁸ Di derbarê vê bûyerê de hin kesan gotine ku ev serhildan, serhildaneke olî ye û ne neteweyî ye. Lê belê Waliyê Bilîsê Abdulhalîk Renda - ê ku ev serhildan tefandiye - bi devê xwe gotiye ev serhildan, bi awayekê eşkere serhildaneke neteweyî ye.⁹

Di sala 1920'an de agahiyêke xelet di derbarê Hemzeyê Miksî de belav dibe. Tê gotin ku Hemzeyê Miksî li Mêrdînê hatiye kuştin. Li ser vê agahiyê di kovara *Jînê* de, ji bona şehîdbûna wî nivîsên balkêş derdikevin. Nivîseke Evdirrehîm Rehmî Hekkarî jî li ser vê agahiyê di kovara *Jînê* de bi navê "Şehîdê Kurdistan Hemze" di hejmara 36'an de tê weşandin.¹⁰ Lê paşê pê dihesin ku şehîdbûna wî ne rast e. Di nivîseke din, "Bir Şehid-i Millet" de bûyera Mêrdînê wiha tînin ziman: "...Dema diçe Mêrdînê, li malekê dibe mêvan. Rojekê, ber êvarê bi komek civat re mijûl dibe. Wexta ku qala Kurd û Kurdayetiyê dibe Hemzeyê Miksî jî, ji diltenikya xwe dibêje: *Hemû neteweyên cîhanê li pey mafê xwe digerin, Kurd jî çima ji prensîbên Wilson îstîfade nêkin?* Ev gotin li serê wî dibe bela û wî mehkûmê daleqandinê dîkin. Êdî li ser Hemze zilm û zext kêr nabe û di dawiyê de wî diavêjin zindanê"¹¹

Di kovara *Jînê* de ji bilî Hemzeyê Miksî, çend hevalên wî yên kedkar û siyasetmedar jî nivîsîne. Di nav wan kesan de yên mîna Xelîl Xeyalî, Kemal Fevzî, Dr. Fuat, Kamuran Elî Bedirxan, Mehmet Mîhrî Hîlav, Şefîk Arwasî, Evdirrehîm Zapsû, Memduh Selîm, Ezîz Yamulkî, Mustafa Şewqî, Îhsan Nurî Paşa û Yusuf Ziya jî hene. Di serhildana 1925'an de Hemzeyê Miksî bi hevalê xwe yên nivîskar re; Kemal Fevzî, Dr. Fuat, Yusuf Ziya û Şefîk Arwasî re tê darizandin, piştî mehkemê di nav van hevalan de Kemal Fevzî, Dr. Fuat û Yusuf

Ziya tînin darvekirin.¹²

Di sala 1919'an de ji berhema Ehmedê Xanî ya herî navdar "Mem û Zîn" re pêşgotineke bi Kurdî dinivîse û vê berheme dide çapkirin. Di vê pêşgotinê de giringiya ziman û wêjeyê wiha tîne ziman: "*Bi taybetî di vê sedsalê de li cîhana medeniyetê delîl û berata neteweyan ziman û edebiyata wan e...*"¹³ Di vê pêşgotinê de li ser Kurdan û zimanê Kurdan nêrînên xwe tîne zimên, li gora wî zimanê Kurdî di bin bandora dewletên serdest de bi pêş nakeve. Heta ku nebite zimanekî fermî jî pêşketina wî ne mimkun e. Di vê nivîsa xwe de pesna Ehmedê Xanî dide û behsa hêviyên wî jî dike.

Dişa di vê demê de "Komeleya Bilindkirina Kurdistanê" li Stenbolê li ser navê "Kurdistan"ê kovareke nû derdixe. Sernivîsarê kovarê Şefîk Arwasî ye, Rêvebir û berpirsyarê kovarê jî Mehmed Mîhrî ye. Kovar 13 hejmar, bi Kurdî û Tirkî derdikeve. Tê behskirin ku wêneyên Hemzeyê Miksî di vê kovarê de hatiye weşandin.¹⁴ Ew sê kesên di wêneyên de jî xwendevanên Seîdê Kurdî ne. Piştî vê kovarê jî tîkiliyên Şefîk Arwasî, Mehmet Mîhrî, bi Se'îdê Kurdî re heta dawiya temenê wî dewam dîkin.¹⁵

Hemzeyê Miksî di nav "Komeleya Rêxistina Civakî ya Kurd" de jî xebitiye. Di vê demê de di derbarê xelasbûna Kurdan de, di nav rewşenbîrên Kurdan de dubendî derdikeve û hin rewşenbîr xelasbûna Kurdan di *otonomiyê* de dibînin û serekê wan Seyyîd Evdilqadir e. Ji aliyê din ve hin rewşenbîr jî azadîxwaz in, xelasbûnê di *azadiyê* de dibînin û serekê wan jî Emîn Elî Bedirxan e. Her du alî jî xebatên xwe jî hev cuda didomînin. Hemzeyê Miksî

12 Veysel AYDENİZ, *Berhema Navborî*, r.36-37

13 "JÎN Kovara Kurdî-Tirkî, Kürtçe-Türkçe Der-gi, 1918-1919 cilt:4" Werger (Tîpên Erebi Wergerandîye Tirkî): M. Emin Bozarslan, Weşanxana Deng, Uppsala Swede, 1987, r.846

14 Veysel AYDENİZ, *Berhema Navborî*, r.29

15 Musa ANTER, *Hatıralarım*(1-2) weşanxana Awesta, 1999, Stenbol, r.68

8 Veysel AYDENİZ, *Eski Said'in Ehemmiyetli Talebesi Hamza*, Kent Işıkları, Stenbol, 2010, r.44-45

9 Veysel AYDENİZ, *Berhema Navborî*, r.46

10 QEDRÎCAN, *Berhema Navborî*, r.128

11 Veysel AYDENİZ, *Berhema Navborî*, r.134

jî di nav refa azadîxwazan de ye. Civata azadîxwazan di nav xwe de komeleyekê ava dike û ji “Komeleya Bilindkirina Kurdistanê” vediqetin. Navên komeleya xwe datînin “Komeleya Rêxistina Civakî ya Kurd”. Di vê komeleyê de Hemzeyê Miksî endam e. Komele, ji bona xebatekê di nav xwe de biryar dihilîne û du kesan; Hemzeyê Miksî û Ekrem Cemîl Paşayê di sala 1921’an de dişînin Diyarbekirê. Lê belê her du jî li Diyarbekirê tene girtin û Ekrem Cemîl Paşa dişînin Enqerê, lê Hemzeyê Miksî li Diyarbekirê diavêin zindanê. Çendekî li Diyarbekirê, di zindanê de dimîne. Wê dema di zindanê de dimîne, ji mala Cemîl Paşazadeyan pir alîkariyan dibîne. Nemaze di mala Cemîl Paşazadeyan de qîm û baweriya xwe pir li Kasim Begê re tîne.¹⁶

Li Tirkiyeyê dema komar tê sazîkirin xebatên Hemzeyê Miksî yên li ser çand û siyaseta Kurdan jî tewa dibin. Nasnameya Kurdan êşkere tê qedexekirin, rojname û komeleyên Kurdan tîn girtin. Hemzeyê Miksî jî êdî nikare bi siyaseta re mijûl bibe. Ji ber vê yekê li Mêrdînê, li navçeya Omerliyê de dîsa dest bi mamostetiye dike. Her wiha di sala 1925’an de li ser rewşenbîrên Kurdan zext, binçavkirin û girtin dest pê dike. Di vê demê de Hemzeyê Miksî jî, di rabirdûya xwe de ji bona xebatên xwe yên kevin tê girtin. Nemaze ji bona çapkirina “Mem û Zîn”ê ye ku ev berhem nimûneyeke netewetiyê ye û ji bona Kurdan hatiye nivîsîn, ji aliyê rêvebirên wê demê ve wisan tê qebûlîkirin. Ji bona vê sedemê nêzî 10 salan cezayê didin Hemzeyê Miksî. Nivîskarên hevalê wî Şefîk Arwasî jî, ji bona çapkirina “Dîwan’a Melayê Cizîrî” 10 sal ceza distîne.¹⁷ Her du nivîskar jî di zindana Qastamonûyê de bi hev re dimînin. Piştî 3-4 salan bi derketina ‘efûyê re Hemzeyê Miksî derdikeve derveyî welêt. Di demeke kurt de li Misrê dimîne, pişt re diçe Lubnanê û di dawiyê de li Suriyeyê bi cih dibe. Heta dawiya jiyana xwe li wir dimîne. Dema derbasî Suriyeyê dibe xanim û zaroka

xwe nabe û tenê li mala Haco Axa dimîne, navê xwe jî vediguhere. Piştî çendekê derbasî niştewariya Suriyeyê dibe û di sala 1931’an de malbata xwe derbasî Suriyeyê dike.¹⁸

Li ser daxwaza rêvebirên tirkiyeyê yên wê demê, di sala 1930’an de ji aliyê rayedarên Frensiyan ve, yên ku Suriye dagirikiribûn, dest datînin ser rewşenbîrên Kurd, ên ku nêzî tixûbê Tirkiyeyê ne, wan bi zor û zextê dibin Şamê, bi awayekî mecburî li vir dimînin. Di nav wan rewşenbîrên Kurd de, bêtî Hemzeyê Miksî, Ekrem Cemil Paşa, Qedrî Cemil Paşa, Celadet Elî Bedirxan, Osman Sebrî, Nureddîn Zaza, Arîf Abbas û Dr. Ehmed Nafîz jî hene .

Rewşenbîrên Kurd li Şamê jî xebatên xwe didomînin. Lê belê xebatên wan ne tenê li ser siyaseta ne, li ser çandê jî dixebitin. Ji wan xebatan yek jî li ser *tîpên latînî, çêkirina elfabeya Kurdî* ye. Di sala 1931’an de li Şamê mala Elî Axayê Zilfo civînek çêdibe û di vê civînê de Celadet Elî Bedirxan, Hemzeyê Miksî, Ekrem Cemil Paşa, Musa (ji Kurdên Şamêye)...hwd, wek komîsyonek li ser ziman dixebitin.¹⁹ Elfabeya Kurdî ya îroyîn ku tê bikaranîn, bi biryara vê civînê derketiye holê.

Li Suriyeyê xebatên Hemzeyê Miksî û hevalên wî yên gelek giring jî, ji bona feqîr û xizanên Kurdan destgîrîkirin û alîkirina wan e. Di sala 1932’an de li bajarê Hesîcê, li ser navê “Civata Alîkariyê Ji Bona Xizanên Kurd li Cizîrê” tê avakirin.²⁰ Armanca vê komeleyê ji xizanên Kurd re di warê perwerdehî, tendurustî û aboriyê de alîkirin e.

Hemzeyê Miksî li Suriyeyê jî, ji perwerdehiyê dûr neketiye. Nêzî tixûbê tirkiyeyê li gundê Eyndîwerê mamostetî kiriye, lê belê perwerdehiya vê dibistanê li ser zimanê Kurdî nine. Di sala 1932’an de ji rayedarên Frensiyan destûrê distîne û li gundê Eyndîwerê, ji bona

16 MALMÎSANÎJ, *Diyarbakirli Cemilpaşazadeler ve Kürt Milliyetçiliği*, Avesta, Stenbol, 2004, r.168

17 Veysel AYDENİZ, *Berhema Navborî*, r.79

18 Veysel AYDENİZ, *Berhema Navborî*, r.84

19 Veysel AYDENİZ, *Berhema Navborî*, r.84-85

20 Veysel AYDENİZ, *Berhema Navborî*, r.86

zarokên Kurdan dibistanê vedike.²¹ Di vê dibistanê de perwerdehiyê li ser zimanê Kurdî dide zarokan. Di wê demê de ji aliyê Celadet Elî Bedirxan ve kovara "Hawar"ê derdikeve û Hemzeyê Miksî jî, ji bona belavkirina vê kovarê aliyê wî dike.²² Di vê kovarê de hejmara 6'an de nivîsa Hemzeyê Miksî jî tê weşandin. Nivîsa wî ya "Zozanê Tocî çawan bû? Îro çawan e?" bi ser navê Nemirê Miksî derdikeve. Di vê nivîsa xwe de behsa pêşiya şerê mezin û bûyerên piştî şer de qewimî dike. Lê belê kul û keserên xwe yên derbarê welêt de jî datîne ber çavan û wiha dibêje: "...Pêşiya şerê mezin, Tocî cihê geşt û seyrana keç û xortên Heyderan, Ademan û Celaliyan bû. Cihê rindan, bedewan û delalan bû. Li her alîkî kon û xêwet li milê hev dirêj dibûn. Keriyên mihên sor û çavreş di nav gul û giyan de winda dibûn. Îro çawan e? Eywax...ew çiyayên delal û dilrûba, ew zozanên cennetasa îro cihê hirç û guran e, cihê kêrgû û roviyan e. (...) Westê ku şerê mezin destpê kir, dewleta tirkî ji xwe re firset xanîmet zanîn, dest bi kuştina fileyan û tehcîra Kurdan kirin. File li pêş çavên wan kuştin. Pişt re dest bi derêxistina Kurdan kirin. (...) Tazî û birçî ji welatên wan derxistin, hindêk şandine germa Mosilê, birek li Çikûrova Edenê, qismek şorezara Qonyeyê rast kirin. Ew qewmê nezan ê wajinbext hêj jî desîseyî tirkî xebardar nedibûn. (...) Yê ku nehatin tehcîrkirin û li cihê xwe mayî, ji nezaniya xwe hêj dostên tirkî bûn, ji bona serkeftina wan xwîna xwe dirêhtin. (...) De bigirî çiyayo! Zozano bigirî! Kaniyê bigirî, bê xwediyo, rebeno, nemiro bigirî"²³

Di sala 1940'an de rayedarên Frensiyan û hikumeta Suriyeyê bi hev re biryar didin û gundê Eyndîwerê vala dikin û dikşînin nêzî tixûbê Iraqê. Hemzeyê Miksî jî, li bajarê Hesîcê li dibistana navendî dikin rêvebir. Kêmnêzîk 20 salan, li vir rêvebiriyê dike. Di nav xwendevanên wî de yê kurd, êrmenî, asurî û ereb hene û ferqê naxe nav wan, wan bi hev re

dide xwendin.

Di dawiya jiyana xwe de Hemzeyê Miksî xebatekê ji bona komeleya Xoybûnê jî pêk tîne. Li Suriyeyê, ji aliyê rewşenbîrên Kurd ve komeleyekê bi ser navê "Xoybûn"ê tê sazîkirin. Hemzeyê Miksî di vê komeleyê de jî endam e û xebatkar e. Di herêma Hesîcê de di nav komîteya Xoybûnê de xebat û alîkîrinê dike.²⁴

Hemzeyê Miksî di sala 1958'an de, 5'ê avrêlê, li bajarê Hesîcê, di mala xwe de jiyana xwe ji dest dide.²⁵ Li ser wesiya wî li gundê Dûgirê, li goristana ku welatparêzên Kurd tê de radîzên, tê definkirin.

c) Encam

Hemzeyê Miksî di seranserê jiyana xwe de çî tevgerên Kurd hebin, bi wan re têkilî daniye û bi wan re xebat kiriye. Hema hema em dikarin bêjin ku çî komele li ser doza Kurdayetiyê hebin, bûye xebatkar û endamê wan. Lê belê navê xwe dernexistiye pêşiya tekoşîna xwe û jî vê sedemê, zêde nehatiye naskirin. Lê wek neferekî ji rêzê peywîra xwe zêde zêde aniye cih. Di jiyana wî de weşangêrî, mamostetî, rojnamevanî, rewşenbîrî û siyasîmedariyê têr û tijî cih girtiye.

Em di dawiya vê nivîsa xwe de helbesta *Evdîrrehîm Rehmî Hekkarî* ku ji bona Hemzeyê Miksî nivîsiye, ji vê helbestê di serî de çend rêzan binvîsin û paşê biqedînin.

"Hemze...

Rabe ji xewa xwe, Hemze rabe

Xwîna te neçû heba, tu şa be

Rêya vî welatî de şehîd î

Lewra tu mucahîdekî Se'îd î

....."²⁶

21 Veysel AYDENİZ, *Berhema Navborî*, r.89

22 Veysel AYDENİZ, *Berhema Navborî*, r.29

23 Nemirê MİKSÎ, *Hawar*, Kovara Kurdî, "Zozanê Tocî Çawan Bû? Îro Çawan e", Hejmar:6, 8 Tebax 1932, r.12

24 V. BÎRSÎNÎ, *Berhema Navborî*, r.129

25 V. BÎRSÎNÎ, *Berhema Navborî*, r.130

26 Veysel AYDENİZ, *Berhema Navborî*, r.138

Kelha Yezdan

(Mirin û Jiyana Dilan)

Abdulcelil CANDAN

Em di vê nivîsa xwe de ne behsa Kelha Amedê ne behsa Kelha Mêrdînê ne jî behsa Kelha Xoşabê dikin. Em ê behsa Kelheke pir biçûk bikin. Kelheke bi qasî çengekê ye. Ev kelh, di singê me de ye. Dema ev kelh saxlem be, beden tev saxlem dibe, dema xirab be beden tevde xirab dibe. Dema ev kelh hate vegirtin beden tev tê vegirtin.

Pêxemberê Xweda ferman kiriye: *“Agahdar bin, di bedenê de parçeyek goşt heye, ku ew saxlem be beden tev saxlem dibe, ku ew xirab be beden tev xirab dibe. Agahdar bin ew perçe dil e.”* (Buxarî)

Li gorî Qur'an û hedîsên Pêxember sê curê dil hene:

1-Dilê Saxlem:

“Roja ku mirov bêne saxkirin, min riswa meke: Ew roja ku mal û kur fêdê nadin tu kesî, ji bilî yê ku bi dilekî pak bêne bal Ellah” (Şuera, 87-89)

Dilê saxlem, dilê pêxemberan û dilê dostê Ellah Teala ne. Di nava wan de înkâr, durûtî, şîrk nîne.

2-Dilê Nexweş:

“Di dilên wan de nexweşî heye, vêca Xwedê Te'ala jî nexweşîya wan zêde kir.” (Beqere, 10)

Ev cure dil, dilê minafîqan e. Ew durû ne. Nava wan û derveyê wan ne yekin. (Qurtubî, Tefsira Qurtubî 6/77)

3-Dilê Mirî:

“Sond be, me gelek cîn û însan ji bo cehennemê aferandin. Dilên wan heye pê (rastiyê) nagihin” (A'raf, 179)

“Ma ew (kafir) hîç li ‘erdê negeriyane (ku bibînin) ka me çiqas welat wêran kirine û kavlên wan li ber çavane? Vêca dil ji wan re hebana ku pê (bi îman û tewhîdê) têgihiştî û guh hebana ku pê (pend û şîret) bibihîsta, lê bi rastî ne ku çavkor in (ku rastiyê nabînin) lê dilên wan ê ku di singê de kor in” (Hecc, 46)

“Ew ê ku li vê dinyayê çavkor be wê ew, li axiretê jî çavkor û rê windatir be” (Îsra 72)

Di dewra Pêxember de dema ev ayet hat, sehabiyê Pêxember Îbn Ûmmî Mektûm hate cem Pêxember û got:

Ya ronîya çavan! Em li vê dinyayê çavkor in, ma em ê li wê dinyayê jî çavkor bin?

Ji bona bersiva wî ev ayet hate nazilkirin: *“Bi rastî ne ku çavkor in (ku rastiyê nabînin) lê dilên wan ê ku di singê de ye kor in”* (Hecc, 46)

Rewşa me li ser vê dinyayê pir ‘ecêb e. Dema sitiriyek bikeve bedena me rehetiya me diçe. Em li çareseriyekê digerin. Lêbelê dema dilê me kor dibe an nexweş dikeve em li çareseriyekê nagerin.

Dermanê dilan, Xwendina Qur'anê ye, zîkrê Xweda ye û balanîna Xwedê Te'ala ye.

Mirina dilan bi gunehan û bi xefletê ye. Her gunehêk wek mermiyekê dil birîndar dike. ‘Alimê Ruhayê Îbn Teymiye pir rind gotiye: *“Bexçe û gulistana min di dilê min de ye, ez kuve herim ew bi min re ye. Dijminê min nikarin tiştêkî bi min bikin.”*

Bela û felaketa herî mezin li dinya û li axretê nexweşî û mirina dilan e. Ellah Te'ala me ji wê bela û felaketê biparêze.

Dîmenek Ji Remezanên Zarokatiya Min

‘Ebdurrehîm Dost

Gundê me gundekî bîst sîh mal bû. Jiyan bi kurdewarî didomiya. Ez hingê 7-8 salî bûm, min rojî nedigirt. Lê belê rojiya wê demê, kirinên wê mehê, rewşa dê û bavê min, rewşa gundî û cîranan tîr bîramin. Rewşeke xweş bû.

Di sihorê/paşîvê de rewşeke cuda dest pê dikir. Di lêvan de dilgermiyek û heyecanek ji her wextê cuda xuya dibû. Diya min û bavê min berî me bi hev re radibûn, bavê min dest bi nimêja şevê û di’ayan dikir, dayika min jî dest bi amadekirina sihorê/paşîvê dikir. Diya min Xwedê çi kiribû qismet amade dikir û deng li bavê min dikir. Îcar bavê min radibû, ê ku heta wê demê şiyar nebûbûn, -zarok û mezin- radikirin sihore. Bavê min digot kurê min rabe, keça min rabe sihore... Em gelekî kêfxweş dibûn, ji kêfan em difiriyan.

Nêzîkî qedandina dema sihorê, bavê min digot de ‘ecele bikin. Hindik maye mele bang bide. Avê vexwin hûnê tî bibin û digot ê ku neyta/nêta rojiyê negotiye bila xwe ji bîr neke, neyta xwe bînin. Dianî bîra diya min û yên din.

Dema mele bang dida dest ji xwarin û vexwarinê dihat berdan. Îcar ku roj bilind dibû se’et dibû 9 -10, em – zarok- tî û birçî dibûn. Me digot bavo me heta niha rojî girt, qebûl dibe yan na? Bavê min digot kurê min her roj we ewqas rojî girt û pê ve bila pîra we Hecî ‘Eysê rojiya we yî her roj bi ser hev re bidrû, ewê rojiya we jî têkeve ser hev wê bibe rojek temam.

Di meha remezanê de, mirovan kar û xebatên xwe hinekî sist dikirin. Hinek kes piştî sihorê diçûn işê xwe, da ku berî bilindbûna tavê werin malê. Hineka jî di hênikahiya êvarê de karên xwe dikirin. Lêbelê piştî ‘esir û heta banga êvarê bi piranî amadekirina fitarê û mewlûdê çêdibû. Bi taybetî eger mewlûd hebûya, ji xwe heyecanek bi kêf, mezin; çuyîn û hatinek zêde çêdibû li wê malê.

Li gund hema tu bêje her rojekê gundiyeke mewlûd dida. Ên ku mewlûd didan di vî zanayîyê de bûn: Him gundî dicivîyan ser hev, him feqîrê gund tîr xwarin dikirin, him mewlûda ku dihat xwendin qala ‘Roniya Çavan’ (Silava Xwedê Li Ser) dikir. Xwediyê mewlûdê van xêrana dipa.

Mewlûddayîn, di rojiyê de zêdetir dibû. Lewra xêra wê zêdetir bû. Sifrên dirêj li ser xanî, yan jî yên ku hewşên fireh û dar tî de hebû, li wir sifra xwe radixistin. Xwediyê mewlûdê, ji sibehê de dest bi amadekirina mewlûdê dikir. Raxistin, ji ‘esirkî dest pê dikir. Carna cîran diçûn alîkariya hevûdû. Lewra zîlam û zarokên gund hemî dihatin ser wê xwarinê, ji bo yên li malê mabûn re jî temsîkek-laylûkek xwarin dihat şandin. Gundîya bi piranî pez serjê dikirin li ber jî girar/sawar çêdikirin, ziyafeteke wisa didan.

Melayê gund se’etek du se’et ji fitarê re dima mewlûda xwe digirt û dihat. Dema ew dihat êdî zîlamên gund jî hildikişîyan. Em zarok jî, me kevçiyê xwe dixist destê xwe û em jî diçûn ser mewlûdê. Mela dest bi xewendina mewlûdê dikir.

‘Hemdê bê hed bo Xwedayê ‘alemîn

Ew Xwedayê daye me dînê mubîn.

Em kirine ummeta Xeyrul Beşer

Tabî’ Wî muqtedayê namuwer

Ew Xwedayê malikê milkê ‘ezîm

Daye me mîrasa Qûrana Kerîm...’

Dema xwendin dihat ser selawatan ên wê derê hemî radibûn ser lingan û bi hev re digotin:

Esselat û wessalam ‘eleyke ya resûlallah

Esselat û wessalam ‘eleyke ya hebîbellah

Esselat û wessalam ‘eleyke ya seyyîdel ewellîn wel axirîn.

Mewlûd xilas dibû. Dema fitarê dihat. Mele bang dida, yên bi rojî fitara xwe vedikirin. Di fitarê de îkrama mezin avek cemidî bû. Wê demê cemedokên mîna niha tunebûn. Li jêrê gundê me 2 km dûr bi navê Kanyakurd kaniyek hebû, ê ku kariban di nav wê xirecirê de av ji wê kaniyê bianiya û ikramî ewqas însanan bikirana pirî qenciyeke mezin dikir û di’ayeke xweş digirt. Ê, vedixwarin digotin: Ox hezar rehmet li dê û bavê te be.

Îcar zarokan jî bi wan re dest bi xwarina mewlûdê dikirin. Dema xwarin diqediya herkesî spasiyên xwe ji xwediyê malê re pêşkêş dikirin û diçûn. Me zarokan jî digot: Xwedê qebûl bike. Xwedayê Te’ala rojiyên me yên îsal di vî havîna germ de jî qebûl bike.

Xewnek û Derdek

Ebdulhadi BOTÎ

Îro di civaka me de, dema ku xwendekar xwendina xwe ya bilind (lisans) diqedîne, dikeve derdê karekî ku pê debara xwe de. Bê guman ev kar, divê ji mijara xwendina wî jî ne dûr be.

Osman jî weke her xwendekarî, piştî çar salên dirêj û ji malbata xwe dûr dîplomaya xwe ya îlahiyatê girt û berê xwe da Sitenbolê, ji bo ji xwe re karekî bibînê. Osman xortekî bi heyecan bû, exlaqxweş û tebî'etnêrm bû. Di dîtina pêşî de safîtî, zelalî û bêhîleyî di rûyê wî de eşkere bû. Bi wasîta hevaleyê xwe, di weqfeke dînî, civakî û çandî de dest bi kar kir. Rêvebirên weqfê tevde li hev civiyan û piştî hevdîtinek kûr û dûr bi Osman re, ew qebulê weqfê kirin.

Weqf, li herêma Eyyubê bû, nêzî Mizgefta Ebu Eyyub el-Ensarî bû. Bê guman ev mizgeft û derdora wê tevde tarîx û çand e, atmosfera wê ya menewî gelek bilind û zêde ye. Dîmenek sihrî lê heye dilê mirovan bi bal xwe ve dikişîne û qet bernade.

Osman heyecana roja pêşî şûnde hişt û bi dilek geş mêvan pêşwazî dikir û bi rûyek bi ken bi mihtacan ve eleqedar dibû, îhtiyacên wan not dikir û êvaran 'erzî rêvebirên weqfê dikir. Zehf caran xwendekarên zaningehan dihatin ji bona bidestxistina bûrsekî, daxwaznameyên xwe pêşkeş dikirin. Tiştê ku Osman herî dilşad dikir hevnasîna bi xwendevanan û suhbata bi wan re bû. Lewra Osman çiqas xwendina xwe qedandibe jî, lê xwe weke xwendekarekî dihesiband û wan, zehftir nêzî xwe didît.

Du roj, sê roj û çar roj derbas bûn Osman ev karê xwe bi 'îşq didomand û her êvar rapora wê rojê pêşkêşî rêvebiran dikir. Êvara şeva pêncan Osman rapora wê rojê pêşkêşî rêvebirê mezin, Hecî 'Evdirezaq kir. Hecî 'Evdirezaq rapor girt û weke her carî xis-

te dosya xwe ya teybetî. Piştî berê xwe da Osman û wiha got: Osman xoce, eve çend roje tu li vir kar dikî, belê me kêmahiyek kir me istixare nekir. Bi rastî pispore istixarê di tekyayê de ne hazir bû. Vêca waye hazir bûye, bila ji bo istixareyê razê û piştî li gorî netîca istixareyê, wê karê te yê li weqfê diyar bibe.

Hecî 'Evdirezaq zilamekî gir î bilind bû. Jiyana xwe ya ciwantiyê di şaşitiyê de derbaskiribû û tu girîngî nedabû dîn. Belê Xweda hidayet kire nesibê wî û kete terîqeta neqşebendiyê û muntisibê şêxekî neqşî bû. Li gorî 'edeta vê ceme'etê şaşikek mezin dabû serê xwe, şelwarek fireh û cubeyek li xwe kiribû û riha xwe berdabû.

Xwedê rizqê wî fireh kiribû. Ew xwediyê fabrîqeyeke qumaşên qedîfe bû. Vêca bê hesab xêr û qencî dikir û şukrê vê nimeta ku Xweda dabûyê pêk dianî û di ber de jî xebatên çandî û dînî organîze dikir.

Bi rastî bi wasita vê cemaeta neqşî zehf kesên di şaşitiyê de, têne hidayetê û tobe dikin û dev ji jiyana xwe ya berê a qirêj berdidin. Ev xebatek pir girîng e ku ev cemaet pêk tîne, babete (hêja) ku were teq-dirkirin.

Li gorî bawerî û zanebûna vê cemaeta neqşî, wekî ku mirovekî nêta karekî girîng kir, lazime here cem pispore istixareyê di tekyayê de û nêta xwe jê re şîrove bike. Vêca ew pispore jî, berî ku razê bi nêta karê wî mirovî radibe du rik'et nimêj ji Xweda re dike û di'aya teybetî dike û piştî radizê. Vêca heke di xewna xwe de rengê reş û tarî bibîne ev dibe nîşana xirabiya wî karî, lazime êdî neyê kirin. Heke ji bilî rengê reş sipî, kesk û şîn bibîne ev tê m'ena başbûna wî karî êdî lazime were kirin.

Li ser vê baweriyê pispore istixarêyê li ser ricaya Hecî 'Evdirezaq bi nêta karê Osman yê di weqfê de,

istixare kir û wê şevê raza. Belê mixabin xewna xwe de rengê reş dibîne. Li gorî vê netîcê weke we texmîn kirî, Osman karê xwe yê weqfê hew domand û ‘elaqa wî jê hate birîn.

Em li vir dev ji Osman berdin, lewra em nikarin behsa bandora vê xurafeyê ya ku li dilê wî kir, bikin û bi ku ve çû û liqayî çî xurafeyek dîtir hat. Ev ê me ji mijara me dûr bixe. Vêca em werin mesela istixarê.

Bi rastî îstixare, ibadetek zahf girînge. Hz. Muhem-med ew pir teşwîq kiriye, sahabî û âlim jî, zehf li ser sekinîne. Sahabî dibêjin: Çawa ku Pêxember em hînî nimêjên ferz dikir, wisa jî em hînî istixarê dikir. Li gorî çavkaniyên rast Pêxember (s.x.l.) teşwîqa misilmanan dikir ku wekî nêta karekî girîng kirin, destnimêj bigirin û du rik’et nimêj bikin û piştî jî di’â ku teybetiyê bi îstixarê ve ye bixwînin û dû re dest bi kirina wî karî bikin. Heke Xwedê ji wan re rê vekir û ew kar bi hêsanî ji wan re pêkhat, ji xwe ev daxwaza wan bûye, lê heke astengî çêbû û destpêkirina wî karî zehmet û zor bû û pêknehat, ev teqdîra Xwedê ye lazime misilman pê razî bibe.

Rastiya nimêj û di’â istixarê ev e. Ne xew ne xewn, ne jî îşaret hene û ne lazime here cem hinekan ku ew jê re îstixareyê bikin, ya lazim ew e ku ew xwe bi xwe bike. Heke dilê wî xwest ku destek qenc an yekê Salih jî, ji bona karê wî jê re dia bike û bi vê wesîlê ew jî istixareyê bike di vê de zerer nîne.

Belê di welatê me de û di nav civaka misilmanan de baxusûs di koma mensubê terîqetên tesewwufê de ev mesele zehf ji ‘eslê xwe dûr bûye, bid’et û xurafe ketine nav. Vêca şûna ku îstixare bibe wesîla xêrê, zehf netîceyên xirab diderxîne û dibe sedema zehf astengiyên dînî û civakî.

Bi rastî xewn tişteke zehf xerîbe di jiyana mirovan de. Heta niha, hê jî mirovan sirra xewnan keşif nekirine. Xewn carna mirovan kêfxweş û bi hêvî dikan, carna jî dilreş û bêhêvî dikan. Belê tu caran ne li gor sistemên exlaqî û qanûnên beşerî ne jî li gor Îslamê tu îtîbar û qîmet ji xewnan re tune. ‘Emelkirina li gorî xewnan di warê dîni de bi tu miqamî ne durust e. Lê mixabin zehf kesên bi rîh û şaşik hene li gorî xewnan rê nîşanên xelkê dikan, emra li wan dikan an jî wan ji tiştina dûr dikan. Mirovên ku ji wan bawer jî li pey wan diçin.

ji pîvanên vejîné-10

Riya Şadbûn û Serkeftinê

Li gor alayîlîfîn, mirov li asteke jêr e. Qonaxên jiyanê, her dem teva qirêj û gemarê, axê davêje ser mirovan. Riya derketina ji vê çehlê, biborin wek sewalê¹ xwe hejandin, dûv re pêlêkirina wê gemarê û pêkeke din, bilindbûne.

Her tengasiyek, gavek e. Mirov, ji bîr û çehlên herî kûr jî dikare derkeve. Xwe bihejînin û hinekî din, xwe bilind bikin.

Têgotin ku riya şadbûn û serkeftinê pênc in:

1. Dilên xwe ji nefretê paqijbikin, Îlahîm hûn dixwazin nefret bikin, ji rihê xedar nefret bikin.
2. Ramanên xwe ji qesawet û metirsiyan bifilitînin, ku pirên wan ji xwe nayên holê.
3. Asa û hêsan bijîn û qîmeta bihayên di destê we de ne, bizanin.
4. Zêdetir bibin.
5. Û hîn hindik bipên.

Ömer ÜMİT

1 Ew çîroka ku atîf lê tê kirin ev e: Rojek ji rojan kera cotkar, dikeve bîrê. Demek dirêj ker dizire, çotkar difikir difikire nikare kerê derxe der. Teseliya wî, ji filitandina kerê dikeve. Dûv re, bangî zîlamên xwe dike. Dibêje, “ev bîra ji xwe lazim e were xetimandin û ker jî ji xwe gelek pîr e. Werin em bîrê bi heriyê tije bikin.” Hêdî hêdî bêr bi bêr axê davêjin nava bîrê. Kerê fehmkir ku nêta xwediyê wê xerab e, ji berê zêdetir ziriya. Hebekî din şûnda tiştêkî balkêş çêdibe. Dengê kerê nişkavda têbirîn. Cotkar meraq dike, tê li bîrê dinihêre, dibîne ku, ker, wê axa ku davêjin hundur bîrê, dikiye bin nigên xwe û pêlêdikiye. Wê heriya ku çotkar û zîlamên wî davêjin jêr, ker ji xwe re dike bêlik û bi vî awayî hêdî hêdî berbijor tê. Di encamê de jî xwe çê dike der ve û ji bîrê difilite.

Kurmê Hevrîşimê

Azize Avjîn

Di nava hêkên Kurmê hevrîşimê de kirtê hûrik, hebo hebo serê xwe derdixistin. Kirtê ku ji hêkê derdiket bi lez diçû ser pela dara tûyê. Hema hema hemû hêk şikestibûn. Lê belê yek ji wan bê his bû. Vê rewşa hanê bala tipika baranê kişand. Tipika baranê li ber serê hêkê sekinî ku kirt derkeve, li hêviyê sekinî, sekinî û sekinî...

"Êdî nikarim li hêviya wê bisekinim" got û herikî ser hêka kirtê bi ser qalikê hêkê ve niqutî. Di nava hêkê de dengê hêdî hat:

- Ev kî ye?
- Ez im tipika baranê, qalikê xwe bişkîne, êdî derkeve derve. Deng ji hundurê qalikê hat û got:
- Qalikê min zehf stûr e, nikarim bişkînim.
- Êdî tu nikarî hinekî din jî bisekinî, tu dûxwazî

ez qalikê te nerm bikim.

- Baş dibe! Tipika baranê herikî ser qalikê hêkê û nerm kir. Kirtê hêka xwe şikand, serê xwe derxiste derve, li dora xwe mêze kir, kes tune bû.

- Tu kî yî birayê delal? Xwedê ji te razî be ku te alîkariya min kir. Lê mixabin niquta baranê herikîbû û çûbû. Kirtê biçûk hêdî hêdî ber bi pela dara tûyê ve çû. Lê kirtê din zû de xwe gihandibûn ser dara tûyê. Gazî wan kir:

- Gelî biranooo! Li hêviya min bisekinin. Kirtên din bi lez û bi teşqele bûn, dengê wî seh nekirin.

Kirt mabû tenê. Kirtên hûrik, kir ku hilkişe darê, lê belê dikir nedikir nedikarî. Wê demê bayê rewşa wî dît, hêdîka pispisî guhê wî:

- Meyroka biçûk! Ez te dehf bidim?

- Belê, pir baş dibe, lazim e ez derkevime serê darê, da ku ez pelên nû bixwim û mezin bibim. Bayê pif kir û kirta biçûk derxiste serê darê. Dema kirt derkete serê darê pir kêfxweş bû. Vegeriya pişt xwe ku spasî ji bayê re bike, lê belê ba zû de çûbû. Kirt mêze kir pelekî nû û hêşîn li ber wî ye. Dil kir ku bixwe, piştî dev jê berda, hez nekir xisarê bide darê. Dara tûyê fêhm kir ku çima kirt xwe bi dûr xist. Dara tûyê bi dengê nerm û zelal got:

- Meyroka hûrik, xwe dûr nexe pelên min bixwe.

- Dema ku ez pelên te bixwim canê te wê neêşe? Dara tûyê bi deng kenîya û bersîva wê da;

- Na, na, ez ê bi xwarina te kêfxweş bim. Kirt pir birçî bibû. Êdî nikaribû îdare bikira, kete ser pelan û xwar. Roj bi roj kirt bi xwarina pelên darê mezin bû. Rojekê dît ku, birayê wê yê din tiştêkî balkêş

dikin, ji xwe re cilekî çê dikin û laşê xwe hemî bi wî cilî digirin. Xwe nêzîkî cem wan kir û pirs kir:

- Hûn çî dikin?

- Em gûzik çê dikin, ji bo ku em bikevine hundirê wî.

- Hûn ê çima bikevin navî, hundir zef germ nebe û hûn tengasî nekişînin?

- Em nekevin hundur û bi demeke dirêj em ranezên em nabine pirpirok. Kirta hûrik rûyê xwe tirş kir:

- Ez bi zehmet encax ji hêkê derketim, ez ê çawa bikevim nava wê guzikê.

- Tu dizanî.

Hewayê peyvên di navbera wan de bihîst, xwe ji xwe re:

- Pêwîst e ez alîkariya meyroka hûrik bikim, lew-
ra ew nekeve guzikê, ew nabe pirpirok. Got û

xwe saro maro kir û sar bû, sar bû, sar bû...

Kirt zef cemidî, ricifandin pê girt, ji xwe re go:

- Hewa çiqas sar bû, gelo ez jî mîna birayê xwe ji xwe re guzikekî birêsim. Ji nîşka ve kete bîra wê ku nizane guzik birêse, derdora xwe nihêrî tu kes nedît. Birayên wê hemî zû de ketibûn nava guzikên xwe û raketibûn. Wî alî çû, wî alî hat, tu kes nedît. Di cihê xwe de metelmayî ma. Piştî kêlikekî dît ku di nava devê wî de tişteke mîna avê diherike û dirije, piştî rijandinê dibe bend. Ji bo ku nerije 'erdê, xwe zivirand, ew av çiqas dirijiya wê ewqas xwe vedigerand, dawiyê ew şilemenî hate birîn. Ew bendê şilemenî ku ji devê wî de derdiket mîna qalikekî hişk bû, ji nîşka ve xwe di nava guzikê de dît. Êdî guzikekî wî jî hebû.

Kirt bi roj û şevan di nava guzikê de ma, wan demên dirêj de ji bo fikirandinê pir wextê wê çêbû,

ji xwe re digot:

- Pêşiya pêşî ji bo derketina min niquta baranê, piştê ji bo alîkariya min bayê, gelo kê ji min re

şand? Ji bo ez xwe tîr bikim pela dara tûyê û ji bo ez guzika xwe birêsim ew şilemeniya ku di

devê min de derdiket gelo kê da? Ew kî ye gelo ewqas ji min hez dike? Dema ez derketim derve ez ê pîrsa wan tiştan hemî bi îzna Xwedê ji yekî bikim. Di nava wan ramanan de çavên wî hêdî hêdî hate girtin, çend deqîqên din di xew de çû...

Ji şilatîkî hesiya û nîşka ve ji xew şiyar bû.

- Nebe min binê xwe şil kir û min xwe lewitand, guzika min herimî, ez ê a niha çî xwelî li ser

xwe bikim? Bi rastî dema ku kirt razabû, şilayiyekî bi qehweyî jêhatibû ku guzika wî nerm bike, sedema şilayiyê ev bû.

- Êdî di wê guzikê de ez nikarim bisekinim. Got û guzika xwe ya nerm kun kir, derkete derve.

Dema derkete derve tişteke 'ecêb dît. Bi kêf qîr kir:

- Perê min heye, ev çawa çêbû? Derdora wê de bi sedan, bi hezaran pirpirok difirîn...

Bi şeng û bi kêf firiya, dema ser pengavekî de derbas bû xwe di avê de dît, çiqas delal bû. Ji xwe re got:

- Gelo ew kî ye me di nava guzikê de ev çend bedew kiriye? Pirpirokek kal dengê wê bihîst û bersîva wê da:

- Ew Xwedayê me ye, bi navê xwe yê "reb" me mezin dike û me bedew dike. Dema pirpirokek kal wisa got, hişê pirpirokek hate serê wê û kete bîra wê ku di nava guzikê de ew pîrsa fikirîbû, a niha bersîva wê pîrsê dîtibû.

- Niquta baranê, ew ba, benda ku devê min derdiket û ew şilayiya ku guzika min nerm kir

ew hemî Xwedê şandibûn. Yê ku min mezin kir û min xiste pirpirok jî Xwedê bû. Got û bi hezar caran şikir kir ji Xwedê re û ber bi 'esmanan bilind bû, firiya, firiya, firiya heta ku ji ber çavan winda bû...

Li Rojhilata Nêz Di Dewra Eyyûbiyan De Belavbûna Şafîtiyê

Ahmet Demir

Dewleta Fatimiyan ku di navbera salên 909 û 1171'an da, di dîrokê de mane, bi Îsme'îlîtiyê ve –ku ev doqtrîna jî, ji şî'îtiyê tê- girêdayî bû. Vê dewletê, welatên ku di bin serweriya xwe de bûn de prensîbên baweriya xwe belav dikirin. Evan welatana Misir, Tûnûs, Cezayîr, Lîbya, Filîstîn, Lubnan, Urdun û Surî bûn

Ji xwe navenda Xîlafeta 'Ebasîyên sunî ji hêla siyasî ve di sedsala X. û nivê ewil yê sedsala XI. de di bin qontrola Buweyhiyên şî'î de bû. Wexta ku siltanê Selçûqîyên mezin Tuxrûl Beg, dawîya desthilatdariya Buweyhiyan anî, hîna welatên wek Misir, Tûnûs, Cezayîr, Lîbya, Filîstîn, Lubnan, Urdun û Surî, di bin rêvebiriya Fatimîyên Îsmailî de bûn.

Di çaryeka dawîya sedsala XI. li Îraq û Surî, avabûna mîrekiyên Selçûqîyan, bi şiklekî cîhdî, desthilatdariya Fatimiyan hejand. Bi taybetî di sedsala XII. de, bi alîkirina malbata Eyyûbiyan ve li Sûrî û Îraqê avabûna serweriya Zengîyan, ev rewşa zeximand. Di asta dawîyê de, seferên li ser Misrê yê Eseduddîn Şîrkûhê birayê Eyyûb, û dûv re jî Misir bi destxistina wî, ji pişt mirina Şîrkûh wezîrbûna biraziyê wî Selaheddîn, ji holê rabûna Fatimîyên Şîî encam da.

Li Misrê ji teref Siltan Selaheddînê yekemîn ve çêbûna şoreşa sunîtiyê, dûv re jî peyikandinên wî yê sunnîti-şafîtiyê, li Bakurê 'Efrîqayê û li Rojhilatanavîn, gelek guherandin anîn holê. Awayê jiyana Şî'îtiyê, şûna xwe ji jiyana sunîtiyê re terikand.

Di dema hebûna dewleta Eyyûbiyan da, derheqê Şe'fîtiyê de tiştên ku ji aliyê hukumdaran wan ve hatine kirin, bala merivan dîkşînin. Bi taybeti bi merivan didin fêmkirin ku, qîmetek mezin dane vê mezhebê.

Te'mîrkirina gora Îmamê Şe'fî, vekirina medreseyên Şe'fîtiyê, angû belavkirin û bi pejirandîndayîna vê

mezhebê, ji Şe'fîyan hilbijartina qadiyê qadiyan û tayînkirina qadiyên dadgehan, ji polîtîqayên Eyyûbiyan yê bîngehîn yê dînî in.

Zanîngeha Ezherê ku nuha baweriya sunîtiyê lê tê fêrkirin û navenda vê mezhebê tê naskirin, di serdema Fatimiyan de, navenda yekemîn ya belavkirina baweriya Îsme'îlîtiyê bû. Bi serdestbûna Eyyûbiyan ve, ev zankoya wê biguhere navenda Şe'fîti-Sunîtiyê; û wê vê naveroka xwe, heta roja îroj biparêze.

Di asta duyemîn de li hemû welatên ku bi destên Eyyûbiyan ve tên îdarekirin, medreseyên ku ray û ramanên Şe'fîtiyê hîndikin û rêxistinên dadgehan, hatin avakirin.

Deverên ku di bin rêveberiya Eyyûbiyan da bûn, –wekî welatên Kurdan, Sûrî, Lubnan, Filîstîn, Urdun, Misir, Sûdan, Erître, Hîcaz, Yemen, Lîbya, Tûnûs û Cezayîr- veguherîn cîh û warên medreseyên Şe'fîtiyê û ev mezhep xistin qorê herî bilind.

BÊJEYA TAVÊ

ji deryaya bêjeyan -1-

Eyub Aslan Has

Bêjeya tavê gellek balkêş e.

Di kurmançî de di nav gel de ma'neyên vê kelîmeyê şewq, tîn, germî, sorbûn û pertav û hwd. e. Li hin deveran bi xeletî di maneya rojê de jî tê bikaranîn. Mesela di el-Hediyeyê de tav bi maneya şewqa rojê û bi maneya şewqa hîv/heyvê, barana ku (ji rûyê rojê de) hindik dibare, germbûna sitmayê derbasdibe. Ev bêje, di dimilkî de jî nêzî evan maneyan dide. Di vê zaravê de ev bêje tê maneya vêketin, şewqa xwe dayîn; tiştê tê şewitandin, hatiye şewitandin; tiştê ku şewqê dide. Wek tê zanîn ku di farisî de tav/taw tê maneya heraret, vejen, hêz û kozê.

Li gor van maneyên xwe jî vê bêjeyê di çêkirina gelek kelîmeyan da rol lîstîye. Bila were zanîn ku di kurdî de tîpên "v", "w", "b", "p" û "m" gelek caran cîh li hev diguherînin.

Di zimanê zikmakî yê hînd-awrûpayê de bêjeya **"tep"**ê tê maneya **germbûnê**.

Ev kelîme di farisî de di şiklê tab/tabîşn de derbas dibe, wek mînak hevok **"ave tapayeîtî"** (Av germkirin). Di Sanskrîtî de di şiklê **tapati** (Germkirin, sorkirin) de derbas dibe. Di tirkî de jî ev bêje di şiklê **'Demiri tavında dövmek'**ê (Di **sorbûnê** de hesin kutandin) derbas dibe. Di Latîni de **tepidus** (tîngerm), di Rûsî de **topyt** (sorkirin), di heman wateyê de ne.

DI KURDÎ DA BIKARANÎNA VÊ BÊJEYÊ

Ta: Li gor el-Hediyeyê, Bi vî awayî bikaranîna vê bêjeyê, di şiklê navê nexweşiyekê -ku li hin devera jî jê ra lertzeta têgotin- de ye. Di tirkî hevwatera vê kelîmeyê sitma ye.

Tabir: Yê ku tayê dibirê. Yê ku lertzetayê ji nexweş dibe, sax û rihet dike.

Tav: Di kurmançî de maneya vê bêjeyê şewqa rojê; biharê, di çîksayîbûnê de li qismekî banî, hebûna ewrên bi baranê barkirî.

Tavdan: Kirek/kirinek/lêkerek e, ku ji şewqdayîna rojê, hilhatin û tîrêjdayîna wê re tê gotin.

Tavehîv: Nav e. Ji şewqa hîvê/heyvê re tê gotin. Maneya vê bêjeyê û bêjeya mehtabê yek in.

Tavî: Hindikbûna baranê. Barana ku di demek kin de dibare û diqede; barana ku (ji rûyê rojê de) hindik dibare.

tavisti: Ev bêje di kirmanckî de tê maneya agirpêketî, rewşa şewq vexistî; yê ku hatiye şewitandin, yê ku dişewite; yê bi şewq, yê ku şewqê dide, diçûrise.

tavistiş: Ev kelîmeya di kirmanckî da tê wateya şewitandin, agirberdana tişteki.

Tew: Di kirmanckî de ev kelîme di maneya agirê tayê, germbûna bedenê de tê bikaranîn.

Tewe: Ev bêje tê maneya saca sorkirinê. Di farisî bêjeya **tāba/tāva** û di tirkî da bêjeya tava, di heman maneyê de ye. Gelo têkiliya **tabaqa** (bi tirkî tabak) ku di farisiya navend de dihat bikaranîn jî nêzî vê wateyê bû?

DI TIRKÎ Û FARISÎ DE BIKARANÎNA VÊ BÊJEYÊ

Wek mînak:

Tav(samak): Ev bêjeya ku di seyahatnameya ewliya çelebî da derbas dibe, tê maneya ku zindîtiya xwe wendakirinê û sistbûnê.

Tav(lamak)a ku di tirkîya îro û di argoya wê de jî tê bikaranîn, di eslê xwe de tê m'aneya hesin anîna rewşa kutandinê, qelawkirinê û bihêzkirinê.

Tewan: Rewşa hesin ya germ û nerm, zindîtî, hêz, qewet.

Afitab: Di Farisî de di maneya Rojê û tava rojê de te xebitandin. Di Farisîya navîn de bi şiklê tab/ tabîşn (Germî, şewq) ê dihat şixulandin.

Bitab: Ev kelîme di Farisî de bi mena bêhêz, pertav dihat bikaranîn. Wek tê zanîn, bi, di farisî de qertafa neyînî ye. tab jî hêz û şîyan e.

Maytab: Di Dîwava Abdî de mehtab tê du maneyan: 1. Şewqa heyvê, 2. Ew fişengên hewayî yên ku dişibihin şewqa heyvê.

Mehtab: Bi piranî di farisî de tê bikaranîn. Ji meh (hîv/heyv) û **tab** (şewq) pêkhatiye.

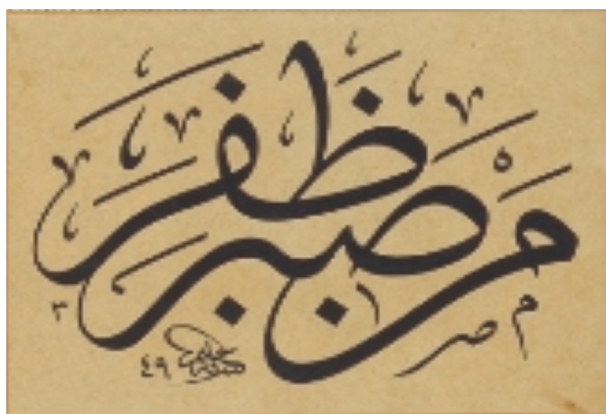
Natuwan: Di farisî de natuvan tê maneya bêhêz, hejar. Ew kelîmeya ji qertafa nêyînî na (bê) û ji bêjeya **tuwan** (hêz, qewet, bihêz, biqewet) pêkhatiye.

Tuwana: Ev bêjeya tê wateya bihêz, biqewet. Têkiliya vê kelîmeya bi bêjeya **tuwan** / **tawan**, ya ku di farisiya navend dihat bikaranîn re heye.

Tuwan: Di farisiya navend de dihat maneya hêz û quwetê.

Tab/taw: Him di farisiya îroyîn de tê bikaranîn û him jî di ya navendî de dihat bikaranîn. Û di maneya şewqê, heraretê û taqetê de dihat fehmkirin.

Tubana: Di danîşmendnameyê de hatiye bikaranîn. Di maneya bi hêz, biqewetê de ye.

Xeber dan

Xeber de
Di xeberê de
Xwe berde
Di xebirdanê de
Bixwe berê de
Ber xwe de
Xeber dide
Nede xebiran
Xebiran bide
Ber xwe bide
Bide ber xwe
Xwe bernede
Xeber de
Di xêrê de

Zafer berdestî

NEXWEŞ(Î)

Buşra Zehra

Ez li mirovekî/e ne nexweş digerim. Heke ku yekî/e wilo hebe bawer dikim wê hemû dinya lê şaş bimîne. Lewra wê wextê kesên bê derd û bê nexweşî nînin yan jî hê rastî min nehatine.

Pîr û ciwan, biçûk û mezin, pîrek û zilam heta heywan û kulilk jî, êdî nexweş dikevin. Ev nexweşî ne tenê di mijara xweşî, saxî, somanî, tenduristî, jîndari, hwd. de ye. Rihê însanan, aqilê mirovan jî nexweş dikevin. Em dimeyzînin hemû kes derdekî wî he ye. Çi bûye ji me?

Em neçin zehf dût, li neynikê binêrin em ê bibînin ku em bi xwe jî nexweş in û ji me re wisa xuya ye ku kesekî ji derdê me zêdetir bi derd nîne. Erê... Ez jî heta çaxekî bi vi şiklî difikirim. Tişteki zehf bi îşkence bû. Car caran nexweşiya min zêde dibû; nexweşiyâ min jî nexweşiya nexweşiyê bû, pir ecêb e ne wilo? Jiyana min wek aveke hindike di çolê de bin tavikê de çawa hêdî hêdî zuwa dibe, xerab dibû. Roj bi roj êşê dilê min mezin dibû, ez jî zuwa dibûm. Û paşê, Xwedê li min hate rehmê.

Wê rojê piştî nîvro ez çûme nexweşxanê. Di hewşê de rûniştibûm û min li mirovan temaşe dikir. Zehf kesên xerîb û nexweş hebûn. Lêbelê bi rastî hinek ji wan gelek zêde xerîb bûn. Yek ji wan, zilamekî kal bû. Li ser sedyeyê bû. Doxtorek û pênc arikârê wî jî pê re bûn. Ew zilam nikaribû bimeşe, heta serûm jî di destê wî de bû, hema çixara wî jî di devê wî de bû. Ez di wê derê de şaş mam. Heta ku çû, çavên min li ser wî ma û piştî çû jî, ji aqilê min dernediket. Ez hê di bin bandora dîmenê wî zilamî de bûm. Jinikek jî hate cem min û rûnişt. Bi rastî jinikeke zehf xweşik û şîrîn bû. Hema mirov dixwest ku lê meyzêne. Wexta min lê meyzekir, min dît ku du destê wê nîn bûn. Fehm kir ku ez lê dimeyzênim. Ji min re kenîya û got: "Tu waxta li min dimeyzênê dilê te bi min dişewite ne wulo?" min nekarî tişteki bêjim, hema sekinî mabûm. "Erê, destê min nînin, lêbelê ez ji ber vê ne

xemgîn im û ez her daîm gelekî keyfxweş im, hatina min a nexweşxanê jî ne ji bona min e, ez tîm e vir û ez bi nexweşan re dipeyivim, wan zîyaret dikim, carna jî wan dikenînim." Piştî ku ev tişt ji min re got dîsa kenîya û hêdî hêdî çû...

Min randevuya xwe ya doxtor ji bîr kiribû. Hiç nehatibû bîra min. Aqilê min li ser wî zilamê kal û wê jinika delal mabû.

Bayekî hênîk stran digot û tavikê ji min re destê xwe dihejand. Qîreqîrâ zarokan, ax û waxa nexweşan ew der tije dikir. Pişt re ev tişt hemû belav bûn û fer-yada dayikekê li guhê me da. Keçika wê di destê wê de bû. Keçik bi zorê nefes distend. Yê ku ew didît digot wê bimire. Bi lez ew birin cem doxtor, ez jî li pey wan çûm, min nikaribû xwe bigirtana. Wext derbas dibû, çavên min li ber deriyê vekirî de hê li ser wan bû... Pişt re zilamek û zarokê jî wê keçikê biçûktir ketin hundur, min fêhm kir ku ew bavê wê keçikê û birayê wê yê biçûk bûn. Beriya keçikê, ew kurik jî bi wê nexweşiyê ketibû û weke mucîzeyekê baş bûbû. Aqilê min, çavê min, guhê min hema li ser wan bû. Min dît doxtoran bi zimanê zarokî ji wî kurikî re "Tû xwîna xwe bidî xuha xwe, xuha te wê dîsa baş be" gotin û kurik jî "Belê, heke xuha min baş bibe ez ê xwîna xwe bidime wê." Ji bilî wî zarokî herkes gelekî keyfxweş bûbû. Hema hazir kirin û dest bi standina xwîna zarokî kirin. Wî kurikî li xuha xwe dimeyzand, dikeniya û bi ruyê xwe yê bême'd ji doxtoran dipirsî: "Ma gelo ez ê vêga bimirim?" Min jî fêhm kir ku wî yeqîn dikir ku wê xwîna wî hemûkî bidine xuşka wî û ew ê bimire. Ez li wî kurikî şaş mam, heyranî wî bûm û ji wê derê derketim.

Bûbû êvar, tavik çûbû, roj jî çûbû ava. Dema stêrk û heyvê bû. Ne nexweşiya min mabû ne jî êşa min. Êdî Xwedê her tişt nîşanî min dabû...

Ji Biwêjên Serhedê

Adil YILDIRIMÇAKAR

- Agir bi heriyê ketiye.
- Agir ketiye dilê min.
- Agir û alav ji devê wî derdiket.
- Ev serî ev oxir.
- Anî ser xwe.
- Abûra rûyê wî tune.
- Xîmê ser bûzê ye.
- Kîjan bayî tu avêtî vira.
- Bê dev û bê ziman e.
- Bide û bireve.
- Bû fitîl.
- Bû benîştê devê xelkê.
- Tu dibê qey dîn bûye.
- Gihîşte mirazê xwe.
- Da nav dîz kulozan.
- Destê xwe jê şuşt.
- Devê wî çû ber guhê wî.
- Dê ewladê xwe diavêt.
- Bûk bi dilê zavê ye.
- Çavê wî tarî bûbû.
- Di gewriya wî de neçû.
- (Bila)Dûr be dêr be.
- Serserê min ser çavê min.
- Çawa kirî wisa jî firot.
- Behsa mirovan bike.
- Lingê wî/xwe kire soleke teng.
- Ez dibêjim mêr e tu dibêjî jin e.
- Merivekî çavna e.
- Nalet li çavê şeytanê kilî kor (bê).
- Gurê serê kîjan çiyayî miriye.
- Ez ji dîndara te têrnebûm.
- Ji hazira çêtir nebe.
- Kurmê xwe şikênand.
- Kî bûk e ew berbûk e.
- Bi xwe got bi xwe bihîst.
- Mala wî bibe xana Xwedê.
- (Ma)Tu min tiliya xwe bêhn kiriye/kiribû?
- Ser lingekî sed/çil derewî dike.
- Qey xela ye?
- Me got lêxe me negot bikuje
- Xwe li şurê Xwedê daye.
- Nan heye pîvaz heye Heso çima mir?
- Xwe kiriye qîr û sîr.
- Mêrê ber devê tendûrê ye.
- Qudimê çokê wî şikest.
- (Tu)Dibê qey filitiye.
- Çav ji çavan şerm dike.
- Wisa axîn kir bendê piştê wî qetiya.
- Diranê wî tê de naçe.
- Mêrê roja tengasiyê ye.
- Sed korayî.
- Maleke nandar e.
- Mêrekî (mîna) sed mêran e.
- Xwelîser.
- Porkurê.
- Kezebqulê.
- Kezebşewitî.
- Histîşkestê.
- Zirav qetiyayî.
- Di pozê wî re hat.
- Di got û dibiland.
- Te digot qey gulle ye.
- Notanî/ mînanî gullê derbas bû.
- Xwedê mala te ava ke kurê te zava ke.
- Mala wî ava.
- Ya xwudanê sebrê.
- Mala mêran xirab nebe.
- Merivekî xêrxwaz e.
- Xwedê ji dergê diwana xwe avêtiye.
- Xwedê bistîne meriv ê çî bike.
- Xwedê gotiye rast.
- Me kêr kir Xwedê zêde bike.
- Ji xelkê re 'edet e ji me re qebehet e.
- Zik têr ê çav birçî.
- Bê miraz.
- Tu vir bi kaviran e?
- Malaminê! ferz kiriye dora sinetan.
- Gotî û kirinên wî hev nagire.
- Min ji te re kiriye nav nanekî pahtî.
- Mala çil malxê.
- Mêvan mêvanê Xwedê ye.
- Ev çî gotin e çî kirin e?
- Agir li min barî kevir kuçik li te barî.
- Qîz dar a şikestî ye.
- Hinek dîkin hinek dixwin.